Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 165 (9539) | Вторник, июль 16, 1974 чыл | 1925 чыдда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП, июль 13 (СЭТА). Ужуп турар «Салют-3» деп эртем станциязы бодунуң ужудуушкунун уламчылап турар болгаш ында ажыл улам калбарып турар.

Июль 12-де, хүннүң баштайгы чартында космонавтар Павел Попович болгаш Юрий Артюхин хол-биле башкарар системаны ажылдап кылыр талазы-биле элээн каш техникиг шенелделерни кылган, а ол ышкаш Чер атмосферазынга чырык поляризациязын шинчилээн.

Дүштеки чем соонда экипаж дыштанган. Космонавтар станцияның өрээлдерин арыглаваш, күш-дамыр мергежилгелери кылып, шыдыраа ойнаан болгаш музыка дыңнаан.

Июль 13-те Москваныы-биле 9 шак 30 минута турда экипаж тоску ажыл хүнүн эгелээн. Космонавтыларның байдалы эки. Борт системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Июль 14-те, Москваныы-биле 2 шак 30 минута турда тоску ажыл хүнү доозулган. Космонавтылар ажылдың программазын ёзугаар совет Ортаа Азияның болгаш Памирниң оргулааш база даглыг черлерин чурукка тырттырган. Оон алган медээлерни чугула улус ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринге ажыглаар. Шеңдерни тывары-биле геологтуг структураны өөренири, казар байлаштарның перспективатыг дилээшкини, чер учедун тургузары, дагларда доштарның байдалын болгаш шимчээшкининн өөренири чижектиг сорулгаларны шиитпирлээр.

Хол-биле башкарар системаны улам ыңай сайзыраңгайжыдар сорулга-биле станцияның составында кирип турар «Союз-14» деп транспорт кораблинге шенелделерни кылган. Космонавтар хүн-планеталар ориентациязының чаа приборун хынаан болгаш орбитага элээн каш чырык техникиг хемчээшкиннерни кылган.

Борттан келген дыңнадыгларны болгаш медицина телеметриктиг информацияларны ёзугаар алырга, Павел Поповичиниң болгаш Юрий Артюхинниң бәйдалы эки.

«Салют-3» станция ужудуушкунун уламчылап турар.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ ШКОЛАЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

СЭКП-ниң XXIV съездизи амгы беш чылда аныяктарның бүгү-ниитии ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар деп сорулганы салган. Ол улуг социал-политиитиг айтырыгны шиитпирээри өөренирчилериң билиниң шынарын улам бедидери-биле, оларны чогаадыкчы күш-ажылга идепкейлиг белетээри-биле сырый холбаалыг.

Бистиң аныяк республикавыстың ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтери сс чугула партийжи айтыышнынны күүсетпишаан, школаларын ажыл-чорудулгазын хүн бүү башкарып, чэмдык эки ажылдарны кылып чоруткан.

Школаларның өөредилге материалдыг баазазы быныгып, чаа өөредилге планнарынче болгаш программаларга шилчилге план ёзугаар боттанып турар. Амгы үеде республикада 57 муң ажыг өөренирчилиг 166 школа ажылдап турар. Оон-биле чергелештир хөй-хөй аныяктар кежээки болгаш бот-өөредилгеде хаара туттунган. Беш чылдың эрткен үш чылында 4,5 муң ажыг өөренирчи өөренир школа бажыңнарын, элээн каш интернаттар ажыглалда кирген, дериг херекселдер-биле хандырылга эжижээн. Школачыларның билиниң шынары чыл бүүде бедип, чаңгыс класска ийи чылда катап өөрүп чорук эвээжеп турар.

Ынчалза-даа бүгү ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарының баштайгы чадазы — бүгү ниитиниң ыяап-ла өөренир сес чыл өөредилгезиниң дугайында Хоойау республикада ам-даа четпес күүсеттинип турар. Бирги класска кирген уругларның дыка хөйү янзы-бүрү чылдагааннар-биле өөредилгезин ара каар чорук ам-даа үргүлчүлевишаан. Ындыг фактылар ылаңгыя Тес-Хем, Тожу, Бай-Тайга, Өвүр. Таңды районнарның школаларында хөй. Чүгле эрткен 1973—1974 өөредилге чылында республикага школа назылыг 350 уругвар өөредилгеден дашнаар арткан.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгени боттандырып турарында четпестерни чайладыр төлээде, чаа өөредилге чылында школаларның амыдыралында таарымчалыг байдалдарны тургузары чер-чер Советтериниң чугула сорулгазы болур. Школаларның септелгезин чогуур үезинде доозары, оларны кышны үеде ажылдаарынга бүгү талазы-биле таарымчалыг белетээри, интернаттарны орун-дажек, идик-хөп, аъш-чем-биле хандырарын баш удур көөру чугула. Ынчаарга кайда-ла ону шын организастап, чогуур хемчегларни баш удур ап турар болдур, ында бо айтырыг чедиишкинниг шиитпирлеттинип турар.

Улуг-Хемниң райкүүсюму бо чылдың февраль айда-ла бодунуң хуралында школаларны чаа өөредилге чылынга белетээриниң дугайында айтырыгны тускай чугаалажып, тӧларгай доктаалды хүлээп алган. Аңаа ажыл-агыйларының, организацияларның болгаш школалар удуртукчуларының бо талазы-биле сорулгаларын, ону күүседир хуусаларын айыткан. Ол ёзугаар көдээ Советтер организастыг ажылдарны калбартып, хөй-ниитини заилелдээн. Апрель айда көдээ школаларның ажылын эжижидер хемчеглер дугайында айтыгны район Совединиң сессиязынга көрген. Ону белетээринге болгаш чугаалажырынга хоорай, район болгаш көдээ Советтериниң депутаттары идепкейлиг киришкен. Мындыг тода сорулгалыг хемчеглериң түңнелинде районда 20 ажыг школаларның чаа өөредилге чылынга белеткели ам колдуунда аданталган. Ында школаларның, интернаттарның болгаш башкылар чурттаар бажыңнарының үүрмек септелгелери доозулган, төпкак ыяш, хөмүр-даш сөөртүнген. Школалар айтырыы республиканың хөй-хөй чер-чер Советтериниң кичээнгейинин төвүнде турар.

Ынчалза-даа школа, уруглар дугайында сагыш салыышкын чер бүрүзүнде мындыг эки деп чугаалап болбас. Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Каа-Хем районнарның чамдык школаларында септелгениң шынары чавыс, оттулар үүл курлавыры четпес. Ында район болгаш көдээ Советтер, ажыл-агыйлар удуртукчулары шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип келген.

Бистиң республикада школалар бажыңнарының барык чартык кезии хөй чылдар мурнунда туттунган болгаш ажыглалдан үнер чоокшулаан. Ындыг турбуже ылаңгыя көдээ черлерге школалар тудуунуң программазы багай күүсеттинип келгенин демдеглээр херек. Беш чылдың арткан бүдүн чартык чылында 10 муң ажыг өөренирчилер өөренир школаларны тудар ужурлуг. Бо чылдың эрткен айларында школа тудуунга кирдунген хереңгиниң коончуг оожум шиңгээттинип, Өвүрнүң Солчур, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Таңдының Кур-Чер көдээ Советтериниң девисиззинде болгаш өскө-даа школаларның тудуу үстүр чыгап келген. Интернаттар болгаш башкылар чурттаар бажыңнар тудуунуң темпизи оон база аъзредевейн турар. Ынчангаш школа тудугларында ажылдың организациязын, материалдар-биле хандырылгазын эжижидери, ынаар хөй-ниитини, ада-иелерни эвилелдээри чугула сорулга.

Оон-биле чергелештир бар бажыңнарны, дериг-херекселди ажыглап турарында ажыл-агыйжы эвес, сандаргай чоруктарны болдурбазы чер-чер Советтериниң, школалар директорларындан иегеттинип турар. Чижээ, удуртулга болгаш хыналда кошкан болганындан эрткен өөредилге чылында Тес-Хемниң Самагалдай школазының интернадынга ышкаш, кижизидилге ажылын суларадыр, соңга, хаалгалар бузар, дериг-херекселдер үрээр, сагылга-чурум чок чоруктарны болдурбас херек.

Чаа өөредилге чылын организастыг эгелээрде тус-тус школаларга өөренир уругларның даңзы-бүрүткелин тургузары, надыкшылын хынаары, интернаттарга хүлээп алза чогуур өөренирчилерни амдыгаштан тодарадыры чугула. Ынчангаш чүгле кичээлдер эгелей бергенде уругларны ончалаар, каяа, чеже өөренирчи турарын четче билбес болур таварылгалар турбас ужурлуг.

Школаларга өөредилгениң эгелээрикке чедир эвээш үе арткан. Орта чедир школа бүрүзү бүгү талалыг белен турзун дээш контрольду боттандырары бүдүрүлгелериниң, колхоз, совхозтарның, хөй-ниитиниң күштерин таарыштыр башкарарынче депутаттарны, активчилерни, хөй-ниитини хаара тудары республиканың чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының хүлээлгезин болур.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ ИЛЕРЕТТИНГЕН

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Күрүнеге сүт садарының планы 110,5 хуу, эъттин—106,5, сүттүү — 136 хуу күүсеттинген. Чартык чылдың социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттилгени: дүк—133,2 хуу, сүт—105,2 хуу, эът — 99,3 хуу.

Эрткен чылдың бо үезин-биле дениээрге мыйыстыг бода малдың баш саны 2,7 хуу, оон иштинде ишек—3, хой болгаш өшкү 5,8 хуу өскен. Бир ишектен саан алыр сүт көвүдээн, күрүнеге садын турар малдың дириг дениэн улгаткан.

Эът, сүт, дүк бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткен Таңды районнуң ажыл-агыйлары социалистиг чарышка дээре түңнелдерни чедип алган. Тес-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарның малчыннары багай эвес түңнелдерни көргүскен.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының чамдык ажыл-агыйлары эът, сүт бүдүрериң, ону күрүнеге садарын кудуладың, малдың чамдык чүзүнүң баш санын эвэжеткен.

Бирги чартык чылда мал продукцияларын бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарының база малдың баш санын өстүрериниң, оон продуктудуг чоруун бедиериниң талазы-биле чедип алган эки көргүзүүлери дээш бирги чартык чылдың түңнелдерин ёзугаар Таңды району (СЭКП райкомунуң бирги секретары Г. А. Заркевич, райкүүсюм даргазы К. М. Ак-кыс) социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң, болгаш БЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун 500 рубль-биле кады тыпсырын шиитпирлээн.

Көдээ ажыл-агыйның чайгы ажылдарын чедиишкининг чорударында бүгү күштү мобилизастаарынче болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш ону садарының талазы-биле чыл планын база социалистиг хүлээлгелериң күүселдезинче угланган организаччы болгаш масса-политиктиг ажылды көдээниң ажыл-шичилериниң ортузунга күштелдиреринде СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел база БЛКСМ обкому СЭКП хооркомунга, райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, партия, профөвилел, комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга даасскан.

ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИН, ТУДУГ, ТРАНСПОРТ, САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ, КОММУНАЛ БОЛГАШ ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тодарадыкчы чылдың ийги кварталында республика үлетпүү продукция бүдүрериниң планын 101,5 хуу, сайгарылга планын—100,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге дениэрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8 хуу өскен. Барваан саарылгазының болгаш чонга ачы-дуза чедириниң планнары ажыр күүсеттингилээн.

Ынчалзажок 11 бүдүрүлге коллективи планнарын, хүлээлгелерин күүсетпээн. Кварталда бүдүрүлгениң хемчээли чүгле 6 хуу өскен, а хүлээлгеде айытканы 10,1 хуу.

Тудуг-монтаж ажылдарының квартал планы 97,5 хуу күүсеттинген. Тудугның өзүлде темпизи 3,3 хуу (хүлээлгеде—9,2 хуу) болган. Ниити ажыглалдың транспорту чүк сөөртүүнүң планын 89,5 хуу күүсеткен.

Кварталда Кызылдың болган Чадааанның хлеб заводтары, «Тудуг кезектери» комбинаттың, Бин-Хем райпозунуң, Шагаан-Арыг болган Тожунуң амыдырал хандырылга комбинаттары, № 3 АТБ-ниң, «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 механоколонназы, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 62 механоколонназының болгаш «Тыва кобальт тудуг» участогунуң коллективтериниң кошкак ажылдааны дедиглеттинген.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому социалистиг чарыштың тиилекчилери болган дараазында коллективтерге **СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, I чергениң дипломнары болгаш 300—300 рубльдиң акша шаңналдары-биле кады тыпсырын доктааткан:**

— үлетпүр бүдүрүлгелериндеи: **Каа-Хемниң хомур-даш разрезиниң коллективиинге.** Коллектив ийити продукция бүдүрериниң планын 102,9 хуу, сайгарылга планын 103,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 103,5 хуу күүсеткен болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпизин эрткен чылдың ол үезинде турганындан 10,6 хуу бедиткен болгаш пландан ажыр 33 муң рубльдиң орулгазын алган.

— транспорт бүдүрүлгелериндеи: **Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң коллективиинге.** Коллектив пассажирлер аргыштырарының планын 102,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 110,6 хуу күүседип, ажыл төлевириниң фондузундан 16,5 муң рубльди кампан алган болгаш пландан ажыр 6,3 муң рубльдиң камналгазын алган.

— тудуг организацияларындан **№ 1 орук-тудуг эргелериниң коллективиинге.** Коллектив керээ ёзугаар кылыр ажылдарының планын 101,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 109,4 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге дениэрге керээлиг ажылдарның өзүлдезиниң темпизин 11,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн— 17,4 хуу бедиткен болгаш ажыл төлевириниң фондузундан 5,3 муң рубльди кампан ап, пландан ажыр 17 муң рубльдиң орулгазын алган.

— садыг организацияларындан: **Кызыл-садыгның коллективиинге.** Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,9 хуу күүседип, саарылга чарыгдаларын 0,04 хуу кызыргап.

— доммунал болгаш чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериндеи: **«Тыва коммунэнергонуң» коллективи.** Коллектив ачы-дуза чедириниң планын 106,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 108,9 хуу, орулга планын 141,8 хуу күүсеткен.

Ийги кварталдың социалистиг чарыжында ийги черни алгаш, II чергениң дипломнары-биле шаңнаткан коллективтер:

— үлетпүр бүдүрүлгелериндеи: **«Тыва кобальт» комбинаттың коллективи.** Коллектив ийити продукция бүдүрериниң планын 101,1 хуу, сайгарылга планын 100,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 110,5 хуу күүсеткен болгаш ажыл төлевириниң фондузундан 15,5 муң рубльди кампан ап, эрткен чылдың ол үезинге дениэрге үлетпүр бүдүрүгезиниң хемчээлин 10 хуу өстүрген.

— транспорт бүдүрүлгелериндеи: **«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының коллективи.** Коллектив чүк сөөртүүнүн планын 115,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 102,6 хуу күүсеткен болгаш ажыл төлевириниң фондузундан 15,5 муң рубльди кампан алган.

— тудуг организацияларындан: **«Кызыл ЦЭС тудуг» тудуг эргелериниң коллективи.** Коллектив керээлиг ажылдарның планын 106,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 105,8 хуу күүсеткен болгаш керээлиг ажылдарның хемчээлин 22,8 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5,9 хуу бедидип, пландан ажыр 26 муң рубльдиң орулгазын алган.

— садыг организацияларындан: **Таңды райпозунуң коллективи.** Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102,4 хуу күүседип, бараан саарылгазының чарыгдаларын 0,01 хуу чигеткен болгаш эрткен чылдың ол үезинге дениэрге бараан саарылгазының хемчээлин 6,8 хуу өстүрген.

— коммунал болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериндеи: **Кызылдың чагыг ёзугаар хеп даараар фабриказының коллективи.** Коллектив ачы-дуза чедириниң планын 103,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 108,9 хуу күүсеткен.

Социалистиг чарышка үшкү черни ап, III чергениң дипломнары-биле шаңнаткан коллективтер:

— үлетпүр бүдүрүлгелериндеи. **Тываның электри иеткилер коллективи.** Коллектив продукция бүдүрериниң планын 103,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 105,4 хуу күүсеткен.

— транспорт бүдүрүлгелериндеи: **№ 11 автобазаның коллективи.** Коллектив чүк сөөртүүнүн планын 119,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 110 хуу күүсеткен.

— тудуг организацияларындан: **«Тыва көдээ тудуг» трестиң № 958 механоколонназының коллективи.** Коллектив керээлиг ажылдарның планын 119,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 106,5 хуу күүседип, керээлиг ажылдарның хемчээлин 26 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 27,4 хуу өстүрүп, ажыл төлевириниң фондузундан 2,6 муң рубльди кампан ап, пландан ажыр 21 муң рубльдиң камналгазын алган.

— садыг организацияларындан: **Барыын-Хемчик райпозунуң коллективи.** Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100,6 хуу күүседип, саарылгазының чарыгдаларын 0,04 хуу кудулаткан болгаш эрткен чылдың ол үезинге дениэрге бараан саарылгазының хемчээлин 7,1 хуу өстүрген.

— коммунал болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериндеи: **Кызылдың септелгетудуг участогунуң коллективи.** Коллектив чонга ачы-дуза чедириниң планын 108,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 105,3 хуу күүсеткен.

Ажылда бар четпестерни дарый чайладыр, күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни бүү коллективтериниң ажыр күүсеткен турарын хандырар хемчеглерни ажылдан кылыры СЭКП хоорайкомчарынга, хоорайкүүскомнарга, чер-черде партия,профөвилел болгаш комсомол организацияларынга даасскан.

ДООСТУР ЧЫГААН

Ак-Туруг суурнуң кыргыда пунктузунда электриг 49 хачыны тургускан, ында ийитизи-биле сезен кижи үжүн кодан хойну кыргын турар. Совхозтуң Ак-Туруг салбыры бо чылын 27 тонна дүк дужаар планныг. Ону бүрүн күүседир бүү арга бар. Бо хүннерге чедир үзэрби ажыг тонна дүктү күрүнеге дужалган. Ам кыргыр каш кодан хой арткан.

Мурнакчы хойжулар Даспак Дукар, Шактар-оол Шаалы, Даспак Лаа-Кара, Очур-оол Монгуш оларның кадарган бир хоюндаа-на 2,600 кг-дан 3 кг чедир дүктү кыргаан. Ол мшкаш Таня Маадыр-оол, Сувак Серединаа, Чыргал Каракыс 25-тен 35 чедир баш хойну хүнде кыргын доозун турар.

Кижилериң ажылдарынга таарымчалыг байдалды тургузун, пункт чанында столованны тургускан.

М. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

ӨСКЭЭРТЕН ДУЗА ДИЛЕВЭЭН

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының малчыннары Калчан-Бора, Норжуңмаа Ондарлар тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш кызымак ажылдан келген. Кадарчылар, ылаңгыя «чымчак алдының» күрүнеге хүлээлгеден ажыр дужааган. Олар улуг өшкү бүрүзүнден 800 граммны, анай бүрүзүнден 400 граммны кыргып алганнар.

Салбырга өшкү кыргыр 20 кижи составтыг тускай белүк турган. Олар салбыр баштаар черниң удуртулгазының кошкаан ажылдар, ийи хире кодан кыргаш, чанып чоруй барганнар. Арткан коданнарны малчыннар боттары кыргып доосканнар.

А Ондар Калчан-Бораларның аалында кыргылда үезинде кым-даа барбаан. Малчыннар сакманциктери Ховалыг Эрес-оол, Ховалыг Шаңгыр-оол суглар-биле кады хүнде хол хачызы-биле 20—23 өшкүнү кыргып, улуг үүлеин чугуур үезинде дооскан.

З. ООРЖАК.

Сүт-Аксы суур.

Ондурун Ончунмаа Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи. Ол чылдың кайы-даа үезинде төрээн совхозунуң янзы-бүрү ажылынга эң идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш ол чаңгыс чер-чурттуларының бедик хүндүткелин чедип алган.

Амгы үеде бо ажыл-ишчи кижи совхозунуң хой кыргылдазының ажылынга эң идепкейлиг киришкен. Хүнде ол 30 чедир хойларны кыргып, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турган.

ЧУРУКТА: Ондурун Ончумаа хой кыргып турган үезинде. Сөзү болгаш фотозу Х. ОЙДАН-ООЛДУУ.

Чартык чылдыын түңнээн

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң партия эге организациязы, өөн бюрозу, дирекция чери, ажылчын комитеди совхозтуң бүгү адырында ажылдап турар ажылишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты улам калбарткан. Оон түңнелинде механизаторларның, чолаачыларның, малчыннарның, тудугжуларның хову-шөл ажылдакчыларының бот-идепкейи улам бедээн.

Совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери Совет Тываның 30 чылынга телепгиг ужуражыр дээш ажылдап турар. Оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени база көргүзүп, социалистиг чарышты ай, квартал санында түңнеп, оон көргүзүүлерин үндүрүп турары чанчыл болган.

Чоокта чаа совхозка тоску беш чылдың дөргү тодарадыкчы чылының биоги чартыының түңнелин үндүрген.

«Бурунгаар» совхоз чартык чылда күрүнеге 60 центнер дүк садар планын 69 центнерге күүсеткен. Ынчаарга чылда 197 центнер дүк садар планын 193 центнерге чедирген.

Күрүнеге чартык чылда 90 тонна эът садар тургаш, ону 100,7 хуурга күүседип, эки түңнеди көргүскен.

Ажыл-агыйның түс-түс адырларында ажылдап турар мурнакчыларның ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин база үндүрген.

Механизаторларның арызындан Валерий Шарал, Назар Белек, Петр Кулиев олар тиилекчи болган.

Автопарк коллективиинден чолаачылар Мижит-оол Сандыраа, Маадыр-оол Базарчы, Далай-оол Чамзы олар чартык чыл планын күүседип, эрестиг ажылдаанар.

Тулугжулардан Анатолий Смирнов, Мария Поскова олар кызымак күш-ажылы-биле бедик көргүзүүлерни чедип алгылаан.

Айытынган мурнакчыларга шаңналдарны тывыскылаан. Оларның эң шалынкын ажылдаанаонга «Эн эки чолаачы», «Эн эки механизатор», «Эн эки тулугжу» деп аттарны тывыскылаан. Оларның чуруктары совхозтуң хүндүлел самбыразынга кирер.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Номчуңар—солун дуржулга

КӨЖҮП ЧОРУУР ХОВУ ТУРЛАА

Омск областа «Пристанский» совхозтуң дүжүт ажаан алышкынының үезинде бир белүк 70 комбайнларның соонда элдептиг поезд шимчеп чорупкан. Ону К-700 деп трактор сөөртүр.

Элээн каш вагоннардан тургустунган состав ам төп суурда турар. Оон үнүп чоруптарына кичээнгейлиг белеткелди кылып турар: 70 механизаторларның удуур черлери белек, хей чуур машиналарны чүдүрүп, чунар душтарны, поездиниң чуруктакчыларының чагыгларын ёзугаар чүүл-бүрү чемнер-биле хандырар походчу кухнянны хынап турар. Ында көжер электростанция, суг дажыр автоцистерналар база бар. Кызыл-булуннарны, чарыштың ийити самбыразын дерип турар. Поездиниң изи-биле бүгү-ле эргежок чугула септелге техниказы база чорупкан.

— Чер сава быдарадыр тургускулан каан аваа турум вагон-турлаглар ажаан алышкында кижилериниң таарымчалыг дыштанылгазын хандырбайн турар — деп, «Пристанский» совхозтуң директору А. Е. Марченко чугаалап турар. — Ынчангаш бистер оларны поезд кылдыр каттыштырыпкан бис. Механизаторларның кончуг эки дыштанып алырынга эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле ону хандырары бөдүүн болгаш чиик болур. Ындыг болурда аваа шаг-үе-даа, чарыгдалар-даа кызырлыр. Комплекстиг ёзу-биле чаагайжыттынган ындыг көжүп чоруур турлагның артык күштүү часкы тарылга үезинде-ле көзүлген чүве. Оон ангыда, механизаторларның шеңге командировкалының үезинде оларның бажың-балтадының, от-бүлелериниң талазы-биле сагыш човаашкынының дыка хөй чүүлдерин совхоз бодунга хүлээнип алган. Чижээ, оларның хууда өгороларының черин совхоз аңдарып берген. Совхозка тарылга бир демниг, шынарлыг эрткен — хүнде ийи норма күүсеттинип турган. Ажылдарны ийи катап эвээш күш-биле бүдүрүп ап шыдаан бис.

«Пристанскийниң» дуржулгазы хөй чүүлдер дугайын чугаалап турар. Сибирьниң тарылга шеңдери боттары тускай хемчээшкиннинг. Ортумак дээн совхозтуң шеңдери бир кыдыгдан өске кыдыга чедир 30, а чамдыкта 50 километр чедип турар. Совхозтарның салбырлары ыракузак даалдар ышкаш чер быдаргай тургулаар. Механизатор бүрүзү аалынче чаныксаар болгай. Оларны аалдарынга чедиреде болгаш шеңче үндүрерде машиналар хереглеттинер. Кончуг үнелиг шактар аваа үнүп турар ышкажыгай. А Сибирьниң тулуктелиг ажылдарының үе-шак талазы-биле тыртым байдалынга минута бүрүзү — алдындан аар өртектит деп билинер. Пристанчылар ону өөренип көрген. Өске чүүл оларга база-ла ажыктыг болган. Комплекстиг ёзу-биле чаагайжыды туттунган «дугуйлуг хоорайжыгаштың» ажылын чүгле дөрт кижи — директор, парторг, ажылчын комитединиң даргазы болгаш ажылдың шуут хайгыышкынынг черинге коа агроном удуртун турган. Салбырларының эргелекчилериде, агрономнары-даа хөрек чок болу берген, эргелеп-башкарылга бөдүүнчээн. Ийи салбырны хаан каапкан деп чүвени чугаалай тыртып хаалы. Кижилер чаагайжылыр туттунган төп суурже чоорту көжүп кирип турар.

Ынчангаш ам хову поездизинин ийи дугаар рейзи бадыдаттынган. Ол рейс ажаан алышкынче үнер. Тараа культураларының ажаан алышкынынга ийи катап хөй кижи хереглеттинер болган төлээде, оон составы улгаткан. Поезд тарылга үезинде көжүп эрткен ол-ла орудкалары-биле чоруур. Чүге ыңдыгыл дээрге, шеңдериң тараалары чазын үндезилээн «залчежилге» ёзугаар быжар апаар болгай. Бойдустуң киприн бөөр чаалгалары турар болбайн аан. Ындыг таварылгада маршрутту өскертириниң планнары баш удур тургустунган. Ынчаза-даа принцип мурнуку хевээр артар: хову турлаа бөлүглежидгениг аргабиле ажылдап чоруур хөй өөр комбайнары кезээде эдерер апаар. Совхозтуң санап көргени-биле алырга, күш-ажылды ынчаар организастаар чорук ажаап алышкынны бети дээрге-де үштүн бир хуузунга дүргедиптер.

В. ЛОБОДА,
СЭТА-ның корр.

Омск.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ ТУДУГ ОТРЯДТАРЫ

«...Кур черинің совхоздарын хөгжүдеринге шынаа-ла кайгамчык арыны совет студентилер ажыткан. Хей-хей муң студентилер ховуларга болгаш тудуг отрядтарынга арын-күүрүн оскүүмайн каш-каш чылдар улаштыр ажылдан келгеннер. Олар анаа күш-ажыл болгаш күш-дамыр дадыгышкынының школаын эртип, өзулуг күрүне херээнге киржип, улуг политиктиг болгаш культура ажылдарын боттандырын турар» деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев күр черлерге шинчээдип ап эгелээнинден бээр 20 чыл болганына тураскаатканы, Алма-Атага болган байырлыг хуралга чугаалаан.

Адларының төлептиг салгакчылары бистің аныяктарывыс маадырлыг улуг үүлеин бүдүрүп келген болгаш бүдүрүп-даа турар. Чурттуң улуг тудугларын Ленинчи комсомолдуң, совет аныяктарының ады-биле сырый холбаалыг. Партия болгаш чазактың кыйгырыы-биле баа боттарының эки турачы изиг күзели-биле бистің аныяктарывыс күш-ажылчы фронтунуң эң берге участоктарын шефке ап, кандыг-даа бергелерни ажып эртпишаан, чаа хоорай, суурларны, күчүлүг фабрика, заводтарны тудуп турарлар. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның баштайгы беш чылларда эгелээн күш-ажылчы эстафетазын ам-даа үргүлчүлеевишаан, олар ам Байкал-Амур арызының демир-оруунуң тудуун шефке ап, оны аныяктарның шалыпчы тудуу кылдыр чарлаан.

Каш чылдар улаштыр студентилерниң тудуг отрядтары чайгы дыштанылгазының үеэнде бүгү чуртта ажылдан турар. Чурттуң улуг хоорайларының дээди өөредилге черлериниң студентилери күш-ажылчы семестр үеэнде тудуг организацияларынга дузалажып, хоорайларда болгаш суурларда янзы-бүрү тудуг объектилерни кылып турарлар.

Бистің республикага тудуг ажылдарын хөгжүдеринге студентилер төлептиг үлүүн киирип турарлар. Хову-Аксының металлургия комбинады, колхозтарда болгаш совхозтарда элбэн хөй чуртталга, культура-амылыралдың болгаш бүдүрүлге тудугларын оларның киржилгези-биле ажыглалга киргеннер. Чүгле эрткен чылын бизин оларның күжү-биле көдээ черлерде 2 млн. ажыг рубльдің тудуг объектилерин тутканы. Бисте Москва болгаш Куйбышев хоорайларының дээди өөредилге черлериниң студентилери чылдың кээн ажылдан турар. Бо чылын олар бисте база катап чедип келгеннер. Ниитизи-биле бир муң беш чүс хире кижи ажылдаар. Олар барык 4 млн. рубльдің тудуг-монтаж ажылдарын кылыры-ның херээлерин тудуг организациялары-биле чарган.

Студентилерниң чайгы күш-ажылчы семестри дээрге политиктиг болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг чугула айтырыг. Олар, ылаңгыя тудуг институттарының студентилери теоретиктиг билиин практика-биле холбап, чүгле күш-ажылчы дадыгышкынны ап турар эвес, а республиканың аныяктарының ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиринге, аныяк салгалды культурлуг аажы-чаңга кижизиндеринге эки салдарны чедирип турар.

Тываның кайы-даа көдээ суурларында ажылдап турар студентилерниң тудугжу отрядтарының кежигүннери тус черниң аныяк-өскеннери-биле ханы харылаанны тудуп, демнежип алгаш чонга лекция, беседаларны кылып, солун концерттерни көргүзүп, спортчу маргылдааларны эрттирип турарлар. Элегес-Аксында көвүрүг тудуунуң отрядында ажылдап турар Куйбышевтиң политехниктиг институдунуң студентилери-биле кады суурнуң аныяктары клубту эки кылдыр дерип каасташ, Совет аныяктарының хүнүнге тураскаатканы кежээни эрттирген. Анаа хөй кижи чылган болгаш лекция, беседа кылырынып, концерттер көргүзериниң, суур чаагайындылгазының талазы-биле субботниктер эрттиреринің эдаанын тургузуп алган. Таңды, Бай-Хем, Улут-Хем болгаш оонда өске районнарның көдээ суурларында, Барыын-Хемчик районнарда барган студентилер ындыг янзылыг ажылдап, чурттап турар.

Студентилерниң тудугжу отрядтары барган черлерде партия, комсомол болгаш профсоюзлар организациялары, ажылагыйларның удуртукчулары оларның амыдырал-чуртталгазынче доктаамал кичээнгейни салып, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг. Ылаңгыя тус черниң чурттакчылары, аныяк-өскөн-биле оларның аразынга бүгү талалыг бижиг харылааларны тургузарынче кичээнгейни салыр херек.

Тудугжу студентилер бо чылдан эгелеп сагыла-чуруму кошкак элээди оолдарны эде кижизидер деп база бир хүлээлгени боттарынга алган. Студентилер отрядтарының составында ындыг өөреникчилер база бар. Олар улуг якыларының, угбаларының эки аажы-чаңын эдерип, күш-ажылга бижиг дадыгышкынны ап, эде кижизиттинип турарлар.

Бо чаагай эгелээшкинни республиканың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң (педагогика институду, көдээ ажыл-агый техникуму, политехникум, медицина училищези болгаш оон-даа өске) тургустунган тос отрядтың ажылынга калбаа-биле нептерөтсе чогуур.

Республиканың найысылалында дары чоруп турар. Улусчу тудугда студентилерниң тудуг отрядтары база киржип турар.

Бо айның эгезинде Куйбышевтиң политехниктиг институдунуң ийи отряды ол тудугда ажылдап эгелээн. Олардың ажылында онза чүүл — Бүгү-эвилелдің студентилериниң тудуг отрядтарының уставын өзугаар аныяк тудугжуларның маадырлыг чаңчылдарын улам нептередип, ажылга бүгү куженнишкинни берип, ниитиниң эрге-ажыктарын хуузунуундан бедик көөрү болур. Студентилер отрядтары боттарынга алган хүлээлгелерин чогуур үеэнде күүседир дээш ажылын эртен эрте эгелээш, кежээ орай доозуп, амыр-дыжын безин барымдаалавайн ажылдап турар. Куйбышевтиң студентилери «Комсомолга В. И. Ленинниң адын тывысканындан бээр 50 чыл оюнуң юбилейлиг чылында 50 хонук шалыпчы иш» деп лозунгнуң адаа-биле соруктуг ажылдавышаан, хостуг үеэин шын хуваап, чон ортузунга агитмассалыг ажылга идепкейлиг киржип турар.

Институттуң «Эдельвейс» деп отрядында 33 кижи бар. Олар электротехника факультетинин 3—4 курстарының студентилери. Моон мурнунда Якутияга, Куйбышев обласка харылаа шугумнарын шойеринге база ажылдап турган дуржулгалыг кижилер.

УЛУСЧУ ТУДУГДА

— Ажылдап турар объективистин чугулазын тудуг эргелелиниң удуртукчулары тайылбырлап берген. Ол бисти улам хей-аът киирди — деп, отрядтың командири Василий Игнатьев биске чугаалады. 50 хонук дургузунда 150 муң рубльдің ажылдарын күүседир хүлээлгелиг бис. Тудуг организациязы баштайгы хүндей эгелээш чогуур техника, механизмнер болгаш тудуг материалдары-биле эки хандырып турар, ажылда саадал чок, ынчангаш хүлээлгевис күүсеттинер дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Улуг-Хем кыдыында бедик теректер аразында майгыннарда кады чурттап турар бистің институттуң «Волгарь» деп отряды-биле социалистиг чарыштыг бис. Олар база кыымаккай ажылдап турар. Ында 22 кижи 100 муң рубль түүнүг ажылдар күүседир хүлээлгелиг — деп, ол уламчылады.

Бо чылын ниитизи-биле чүгле Куйбышев областың дээди өөредилге черлериниң 900 ажыг студентилер Тывага ажылдаар, олар республиканың тудугларын дүргедиринге боттарының төлептиг үлүүн киирерлер.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: «Эдельвейс» отрядтың студентилери чылыдылга трассазында бетон дожектер салып турары (солагай талазында). Аныяк тудугжулар ажылын тодарадып турары (оң талазында).

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

ЫНЧААР ЭГЕЛЭЭН

Дадар-оол хемни өрү өскеп ора, соңгу чүктеп баткан өзенче аъдының аксын углаппкан. Үе-шагның бо үеэнде тайганың чаагайын ол магадап чорааан. Ында-мында кушкаштар мыжыражыр, бир черден эзырик-даа тура халыыр. Пөштерниң будуктарының үштарында кызыл-хүрең сыргалар эмгежок — бо чылын тоорук элбек болур хире. Кызырак-караа доң-даа болза, Дадар-оол аът кырындан эккеш, аксынче ийи-бирлеп киирхаап ап чорааан.

Өзенни элээн өрү өскеп көөрге, дужунда кызыл-чаа думчук кырында селбергей кара чүве харап алгач турган. Моон дээр хаяалап көөрге, аңаа чедер улуг амытан черделегейде чок ышкаш. Оон чанында өөрү база эмгежок болган. Дадар-оол аъдының аксын тыртып алгаш, элээн магадап турган. Санап көөрге, үжен арай-ла четпес: үстү бергеин маден. Ол үзүлген сарлыктарны база тып алыр дээш Дадар-оол оон ыңай чорупкан...

Дадар-оол школага өөренип турган-ла, честези сугнуң сарлыын дыштанылга үеэнде кадаржып турган. Онгу классты доосканда соонда, ол өгге шуут дузалакчылай берген. Чыл дургузунда ынчаар кадарчылап, арга-дуржулганы болгаш мергежилди шиңгээдип алгаш, бир кодан сарлыкты ол хүлээп алган. Чаа өг-бүле тутканда оолдуң күш-ажылчы оруу ынчаар эгелээн.

— Ал-бодуңар эптиг, ажылажыңарга кызымак болуңар! — деп, честези-биле угбазы шайлалга соонда сарлыын хүлээдип тура, өөрээп турган.

Оон бээр хей үе эртпээн. Ынчалза-даа комсомолчу Дадар-оол бодунуң күш-ажылга кызымаан көргүзүп шыдаан. Кызымаккай болгаш хей-ниитичи оол ам «Хемчик» совхозтуң сарлык фермазының эргелекчизи апарган. Аңаа ВЛКСМ Тыва обкомунуң соолгу пленумунга ужуражы бердим.

— ВЛКСМ-ниң XVII съездизи бүгү комсомолчуларның мурнунга чугула болгаш тодаргай сорулгаларны салган. Ол сорулгаларны күүседир дээш күжүмүү, арга-дуржулгамны салыр мен — деп, чугаалап ор. Оон фермазында 110 сарлык бар болду. Ону беш саанчы саап турар. Ылаңгыя Доңгак Достаңмаа, Саая Тамара олар сарлык саарынга дуржулгалыг апарганнар.

Ферма бо тодарадыкчы чылда төрүүр чүс инекке онаштыр 85 бызааны доруктуруп алырын хүлээнген. Бо хүннерге чедир төрээн сарлыктарының бызааларының дөгерезиниң мендизин бодаарга, ук хүлээлге ажыр күүсеттиниң болур. ВЛКСМ ТК-ның «Бүдүрүлгенин аныяк мурнакчызынга» деп хөрек демдээниң эдилекчизи Саая Дадар-оол чеднишкиниг ажылдап турар.

А. САРЫГЛАР.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТР

Студентилерге экзаменнерниң изиг-түлүк үеэн доозулган. Дыштанып, дадыгарының база солун аян-чорукта-рже үнериниң эптиг үеэзи эгелээн. Ынчалзажок хей-хей студентилер дыштанылганы ниитиге ажыктыг ажыл-херекте бараалгадып, боттарының эки туразы-биле күш-ажылчы семестрни уламчылаарлар.

Бо чылын найысылал Кызылдың өөредилге черлериниң 277 студент оолдар, кыстар күш-ажылчы фронтуга ажылдаарын күзээннер. Олардан тудугжу тос отрядты тургускан, ниитизи-биле 485 муң ажыг рубльдің ажылын бүдүрерлер. Тускай ортумак өөредилге черлериниң медицина училищезинин тудугжу отряды Хову-Аксының тудугларының шеверлел ажылын кылыр. Политехникумнуң ийи отрядының бирээзи Балгазында школа тудуунга ажылдаар, бирээзи «Тиилелге» совхозка инек кажаазы тудар. Көдээ ажыл-агый техникумунуң бир отряды Таңды районнуң Кочегово суурнуң чанында суггарылга системазының тудуунга, 24 кижилиг бир отряд (шупту трактористер) көдээ ажылагыйның дуржулга станциязының хову ажылдарынга ажылдаарлар. Башкы училищезинден 32 кижилиг Найырал аттыг отряд Кызылдың чылыылга шугумнуң тудуунга киржир.

Кызылдың башкы институдунга эрткен чылын студентилернин тудугжу бир отряды тургустунган болза, бо чылын 90 ажыг студентиден үш отрядты тургускан. Бии-Хем районнуң Тарлагда культурлуг одар-белчиринин тудуунга «Саян» деп отрядтың 27 дайынчызы 95 муң рубльдің ажылын кылырлар. Бо отряд эрткен чылын база анаа ажылдап турган. Ол-ла институттуң физика-математика факультединин студентилеринден тургустунган «Енисей» деп отряд Кызыл хоорай Совединин «Кара-Хаак» совхозка 300 олуттуг клубтуг, 25 автомашина кирер гаражтын иштики, даштыкы ажылдарын бүрүү-биле кылырлар.

Институттуң «Аяс» деп тудугжу отряды бо чылын база чаа тургустунган. Оон дайынчылары — филология, физика-математика факультеттериниң 1-2-ги курстарының студентилери, шупту 35 кижи. Бо отрядтың болгаш өске-даа отрядтарның дайынчылары «Тыва тудуг» трестин өөредилге комбинадынга малярнын, штукатурщиктин, бызанчының тускай мергежилдеринге өөредилге белеткелин эрткеннер. Оларның аразында студент отрядтарының «хоочуннары» база бар. Чижээ, филология факультединин студентизи Ч. Сумуя чайгы күш-ажылчы семестрге ам үш удаа киржип келген. Ам ол бызанчылар бригадазының бригадири.

Эрес-кежээ аныяк оолдар, кыстар «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудуг участоктарынга 40 муң ажыг рубльдин, бир кижиге онаштыр 1200 рубльдің ажылын бүдүреринин социалистиг хүлээлгезин алганнар. Бо отряд өскелерни мүрнап шалыкын күш-ажылче киринген.

Студентилер чүгле ажылдаар эвес, хей-ниити культура-массалыг ажылды база чорударлар. Отрядтарның агитбригадалары чер-черниң чонунга хей-хей концерттерни көргүзүп, лекция, беседаларны кылып, спортчу маргылдааларны эрттиреринин планнаан. «Аяс» отрядтың дайынчылары Барыын-Хемчик районнуң бир көдээ школазын шефке ап, оон библиотеказын немеп бээри-биле хей өөредилге номнарын болгаш өске-даа литератураларны ап алганнар. Келир үеэнин башкылары ийи школачы оолларны отрядтың составынга киирип алгаш, оларны кижизидерин дамдынып алган.

В. ОЙДУП.

Солуннуң 50 харлаанынга

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин, Министрлер Чөвүлелинин органы «Тувинская правда» солуннуң баштайгы номери үнген хүнден бээр 50 чыл ою удавас болур. Аңаа холбаштыр солуннуң ажылынга тураскаатканы номчуучулар конференциялары чер-черде болуп турар.

Чоокта чаа ындыг конференцияның бирээзи Бай-Тайга районнуң төвүнге болган. Аңаа редакцияның ажылдаачызы А. Кулагин солуннуң 50 чылдарда эрткен төөгүзүн, кылдистерниң ажылын, ажылчын болгаш көдээ бижиччилер-биле харылаазын чугаалаан.

Солуннуң арыннарынга бүдүрүлгениң мурнакчыларын, социалистиг чарыштың чоруп турарын амдаа эки чырыдарын номчуучулар күзээн.

Б. БАРБА.

* * *

Эрткен средада «Тыва кобальт» комбинадынга «Тувинская правда» солуннуң номчуучуларының конференциязы болуп эрткен. Солуннуң чартык чүс чыл эрткен оруунуң дугайында оон бүдүрүлге-трайспорт кылдыгының эргелекчизи А. Бонин чүве чугаалаан.

Шупту 7 кижи санал берген. Олар моон соңгаар-даа солунга номчуштуг материалдардан парлаарын, оон каасталгазын эжижидерин сүмелевишаан, ажылга улут-улуг чедишкиннерлиг болурун редакция коллективинге күзээн.

Ажылчын аңгы болгаш эртем-техниктиг революция

Совет ниитилелдин удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү — СЭКП совет улусту коммунизмче бүзүрелдиг аппар чоруур. Ленинниң партиязы бүгү улустун авангарды апарган, болунун аңгы талазы-биле утка-шынарын өскертпейн, ажылчын аңгының партиязы болуп хевээр арткан. Оон бүгү күженнишкиннери бистің ниитилелливистин амыдыралының бүгү талаларынга ажылчын аңгының салдары улам өзүп бижыгарынче, ажылчын аңгының идепкейи болгаш эгелекчи чоруу ам-даа улуг үре-түннелдерлиг болурунче угланган. СЭКП-ниң XXIV съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның оон сөөлүнде болгулаан пленумнарының шиитпирлеринде ол айтырыгларже улуг кичээнгей салдынган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев ССРЭ-нин профессионалдар эвилелдериниң XV съездизинге чүве чугаалап турган, мынча деп онзалап демдеглээн:

«Амгы ажылчын аңгы чүгле революция мурнунда пролетариаттан эвес, харын ССРЭ-ге социализм тиилээн 30 чылдарның ажылчын аңгызындан база ылгалып турар. Оон ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш экономиктиг башкарыкчы күжү болуп турар ролю улгаткан. Ол ам бистің чуртувуста сан талазы-биле база эң-не улуг аңгы апарган. Совет эргечагырганың чылдарында ажылчын аңгы 6 катап өскен болгаш ам 65 миллион кижи чеде берген, ындыг болурда оон үштүң ийизи — үлетпүр ажылчыннары. Ажылчыннарның ниити билиинің болгаш мергежилиниң деңнели үндезинии-биле өскерилген».

Бистин үеэнин мурнакчы ажылчыннары — ол дээрге амгы үеэнин эртем болгаш культура билиглери-биле чепсегленген база партиянын экономиктиг политиказын боттандырарынга улуг дуржулгалыг апарган кижилер-дир; олар күш-ажылды өөредилге болгаш чогаадыкчы, коммунистиг өзу-биле көрүп, боттарын бүдүрүлгенин өзулуг өөлери, чуртун ажыл-хереэнин харыысалгалыг кижилери кылдыр санап турар. Ындыг ажылчыннар ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктынын бедиерининн кандыг-даа нарын айтырыгларын шиитпирлеп шыдаар. Олар ам эртем-техниктиг революцияның кайгамчык улуг сорулгаларын шиитпирлээринге боттары киржип турар апарган.

Социалистиг ниитилелге, бистин коммунизмче бурунгаар шимчээшкиннивиске ажылчын аңгының башкарыкчы рольуг болуп турарын амыдырал хүн бүрү балыткап турар. Тоску беш чылдың дөртку тодарадыкчы чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш совет улустун демисели эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир сорулгаларны шиитпирлээри-биле улам сырый холбаалыг апарган.

Партия биле күрүне эртем-техниктиг революцияны план өзугаар ажыглап, ону коммунизмнин материал-техниктиг баазазын тургузарының эң чугула чепсээ кылдыр көрүп турар. Эртем-техниктиг революция ам ниитилел амыдыралче кирип турар-дыр. 30 хар чедир назылыг ажылчын аныяктарның барык 85 хуузу дээди, дооспаан дээди, ортумак болгаш долу эвес ортумак эртемниг болоп турар. Ол дээрге улуг чедишкин-дир» — деп, ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге Л. И. Брежнев бодунуң чугаазында онзалап демдеглээн.

Бистин ажылчын аңгывыста болуп турар ол депшилгеде өскерилгелер дыка хей үүлдерни илередип турар. Бирээде, амгы техниктиг депшилгени тодарадып турар адырларның хөгжүлдези-биле холбашкан үлетпүр ажылчыннарының колдап өзүп турары; ийиде, эртем-билиг, культура-техниктиг болгаш мергежил деннелиин өскени; үште, бедик механизастаттынган болгаш автоматчыттынган бүдүрүлге-биле холбашкан чаа-чаа мергежилдерлиг ажылчыннарның сан талазы-биле дүрген өзүлдези; дертте, материалдыг бүдүрүлге ажылчыннарының чаа улуг-улуг белүктериниң тыптып турары-дыр, оларның ажыл-чорудулгазында ортумак ийикпе, азы харын-даа дээди тускай эртемни негээр угаан ажылы колдап турар.

Бедик мергежилдиг ажылчыннарның ол чаа категориязын ажылчыннар биле интеллигентилерниң аразында кезек деп адап турар апарган. Олар идепкейлиг чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар-биле кады ажылчыннарының ниити санының барык 20—25 хуузу чедип турар. Ажылчыннарының ол категориязы амгы эртем-техниктиг революцияның ачызында тывылган.

Техниканын амгы хөгжүлдези-биле холбаштыр тускай ортумак эртемниг азы харындаа техника талазы-биле дээди эртемниг ажылчыннар бар апарган. Чаа нарын агрегаттарны башкарарда, автоматтыг шугумнарны азы программа-биле башкарар станок-автоматтарны эдерде, электронныг дериг-херекселдерни эптеп кылырда ажылчынга техниктин азы инженерниң билии ышкаш ындыг хемчээлдиг ниити болгаш тускай билиглер негеттинин турар. Чижээ, амгы боду чоруур экскаваторлар кончуг нарын агрегаттар-дыр. Ынчангаш боду чоруур экскаваторну техника талазы-биле дээди болгаш ортумак эртемниг специалистер башкарар. Боду чоруур экскаваторнуң машинизи эртем-билиниин талазы-биле техник ийикпе, азы инженер, а бүдүрүлгеде күүседип турар хүлээлгелериниң талазы-биле ажылчын болур.

Бүдүрүлгеде угаан ажылының үлүү улам улгадып турарының ниити депшилгелиг угланыышкыны хамыктын мурнунда ийи социал болуушкунну: бирээде, ажылчын аңгының ниити билиинин болгаш эртем-техниктиг деннелиниң үзүктел чок өзүлдезин, ийиде, куш болгаш угаан ажылдары кижилерниң бүдүрүлге ажылчорудулгазында улам сырый каттыжып турарын илередип турар. Ажылчыннар орунда ажылдап турар дипломнуг специалистер материалдыг кежиктерни бүдүреринге шуутла киржип турар. Олар социалистиг ниитилелдин социал кезээ болур интеллигенцияның составында эвес, харын ажылчын аңгының составында бактаап турар.

Эртем-техниктиг революция ажылчыннарның чүгле ажылының утка-шынарынга болгаш бүдүш-мозузунге эвес, харын оларның мергежилиниң характеринге база ханы өскерилгелерни болдурган. Чаа хевирнин ажылчыннарының саны дыка өскен, оларның мергежилин хамыктың мурнунда ниити эртеминин болгаш эртем-техниктиг билиглерниң деннелин барымдаалап тодарадып турар. Ажылчын аңгының хөгжүлдезинде эртем-техниктиг депшилге-биле холбашкан чаа чүүлдерге мергежил чок, аар куш-ажылды узуткаанын, дөмейлешкек төрел мергежилдерни шиңгээдип ап турарын, политехнизмнин болгаш универсализмнин элементилери өзүп турарын хамаарыштырар апаар.

Ажылчын аңгының амыдыралында чаа болуушкуннарны түнеп турган, комсомолдуң XVII съездизинге Л. И. Брежнев ынча деп чугаалаан: «Куш болгаш угаан ажылын катай-хаара кылып шыдаар, чаа хевирниң кижизи өзүп турар. Ол кижи шыырак профессионал билиглерлиг болгаш мергежилдиг, амгы үеэнин бүдүрүлгезинин политехниктиг үндезиннерин ханызы-биле билир, чаа машиналарны болгаш технологтуг чорудулгаларны дүрген шиңгээдип ап шыдаар аргаларлыг.

Бо бүгү чүүлдер бодунуң эзлчээнде ажылчын салгалды белетээриниң дугайында айтырыгны чаазы-биле тургузуп турар. Аныяк кижилер ажылга киреринің мурнунда-ла тускай эртемни чедип алган турар төлээде, оларның ниити куруузу чүүн-даа мурнунда профессионал-техниктиг өөредилге черлеринге белетнелди эрткен турары чугула».

Бистин чуртувуста ындыг өөредилге черлериниң четкизи улам өзүп турар, беш чылдың төнчүзүнге чедир училищелерниң саны ийи катап көвүдүп, оларның доозукчулары тускай эртем-биле кады ниити ортумак эртемни база чедип алыр. Ажылчын аңгының аныяк салгалынче улуг кичээнгейни салып турар.

Ажылчын аңгының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы эртем-техниктиг революцияны калбартырының эң чугула фактору болур. Ажылчыннар интеллигенция-биле кады эртемни бүдүрүкчү күш кылдыр хуулдуруп турарлар. Оларның техниктиг чогаадылгага, бүдүрүлгеде чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылга киржилгези улам-на көскү апарган. Дыка хей улетпүр бүдүрүлгеринде бедик мергежилдиг ажылчыннар чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының шимчээшкининге инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле бир дөмей киржип турар.

Ниитилелдин кол бүдүрүкчү болгаш социал-политиктиг күжү болур ажылчын аңгының башкарыкчы байдалын социалистиг ниитилелде эртем-техниктиг революция улам бызыглап, социалистиг бүдүрүлгени доктаамал сайзырангайжыдарынга болгаш оон күчүзүн улгаттырарынга, коммунизмнин материал-техниктиг баазазын тургузарынга ол аңгының ролюн күштелдирип турар.

Коммунистиг ниитилелди тургузуп турда, ажылчын аңгының аңгы-аңгы отрядтарының, кезектериниң, белүктериниң аразында социал ылгалдар чоорту чиде бээр. Эртем-техниктиг революция ол өскерилгелерниң темпилеринге, чорудулгаларынга салдар чедирбишаан, оларга эргежок чугула үүлдерни тургузуп бээр болгаш ниитилелдин социал структуразын чаартырының чепсээ болур.

Николай МАРКОВ,
философия эртемнериниң кандидады.
(ПМА).

ЭРТЕМ БИЛЕ ТЕХНИКАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БУДАПЕШТ. Балатон хөлдүн сонгу талазында турар Залачеба деп черниң чоогунда белоктуг чемнер бүдүрер бүдүрүлге черинин тудуу эгелээн. Келир чылын ол тудуг ажыглалга кирер. Оон бүдүрүүчүлүү — чылда 4500 тонна белоктуг чемнер.

* * *

«Пландан ажыр 800 автобусту берээлинер» деп кыйгырыг-биле Венгрияның «Икарус» заводунуң ажылчыннары ам бо хүннерде ажылдап турар. Сөөлгү чылдарда ол бүдүрүлге черинге автобустар бүдүрүп дыка дүрген көвүдээн. Үш чыл мурнунда, 1970 чылда, завод 6 муң автобус бүдүрүп үндүрген болза, ам бо чылын бүдүрүлгениң коллективи ВСАП-тың ам болур XI съездизинге база Венгрияны хосталаныың 30 чылынга алдар болдурган соңчарышка киришкеш, 9 муң автобусту бүдүрүп үндүрер деп сөзүн берген.

«Икарустың» тускай эртемниглериниң совет өннүктериби чогаадыкчы кады ажылдажылгазы тургустунган. Ам олар автобустың чаа моделин кады шинчилеп кылып турар. Дааш-шимээн чок шинчеликчилиг болгаш үндүрер газтарын эки арыглаар автобусту кылып тургузар сорулганы конструкторлар коллективи бодунуң мурнунда салган.

ВАРШАВА. Островец-Свентокшискиде М. Йоветко аттыг металлургия комбинадының чаа цехтериниң бирээзинде Польшада эң улуг база Европада эң улугларының бирээзи болур 8 муң тонна күш-биле базар прессти ажыглап эгелээн.

Ол ховар турмузугну Уралга кылгаш, Островецке совет тускай эртемниглериниң дузазы-биле эн-не кыска хуусада эптеп дооскан. Прессти тургузары чүгле алды хире айлар дургузунда» уламчылаан.

ТОКИО. Японияга чазактың «Хүн чырыы» деп программазын күүседири июль 9-та эгелээн. Оон сорулгазы — Хүн энергиязын болгаш энергиянын оон-даа өске чаа үнер дөстерин 2000 чылга чедир бүдүрүлгеге ажыглаарының технологизын база оон дериг-херекселдерин бүдүрерин ажылдап кылыры болгаш шингээдип алыры. Программаны күүседиринге чарыгдаары-биле 1.000 миллиард хире иенни (3,5 миллиард хире долларны) берген. Ол программаның күүсөлдези дооступ турда, Япония энергияга бодунуң хереглелдериниң 70 ажыг хуузун энергиянын чаа үнөр дөстериниң күсели-биле хандырар деп турар.

* * *

Японияның төп метеорология эргелели чаашкыннар дугайында медээ чыырының автоматчыткан национал системазының шенелдезин чөрүдүп турар. Ол системага компьютөр-биле дериттинген төп болгаш чурттуң ангы-ангы девискээрлериндө хайгааралдың автоматтыг 924 станциязы кирип турар, олар чаашкыннар деңнелиниң, хаттың күжүнүң болгаш угланмышкынының, хүн радиациязының, температураның дугайында медээлерни хонуктуң дургузунда үзүктөл чок дамчыып келир. Хайгаарал станцияларындан келген медээлерни хүлээп алырынга, ону ажылдап кылырынга болгаш чурттуң ангы-ангы девискээрлериндө чурттакчы чоңга дыннадыр сорулга-биле чер-черде метеорологтуг станцияларже дамчыдарыкка нинтези-биле 20 хире минута негеттинер.

* * *

Хөй чемненикчилерлиг столоваларга хереглээр автоматчыткан дериг-херекселдерни Японияның «Фудзи кисо» фирмазы кылган. Чаңгыс стандарттыг блок хары угда алды кижини чемгерип шыдаар кылдыр кылган. Стол бүрүзү лента хөвирлиг дилиндек шывыг-биле шыптынган. Чемненикчи чемненгеш, кнопканы базыптарга, шывыг шимчеп чоруткаш, хирлиг саваларны транспортөрга чедирип бээр. Транспортөр саваларны сава чуур черге чөдирер. Стол шывы база кончуг дүрген чүгдүнгаш, кургай бээр. Ол дериг-херекселдер столованың залында ажылдаар кижилериниң санын кызырар, аная тергиин эки арыг-шеверни хандырар.

(СЭТА).

КЕДЕРГЕЙ КҮШТҮГ МАГНИТ

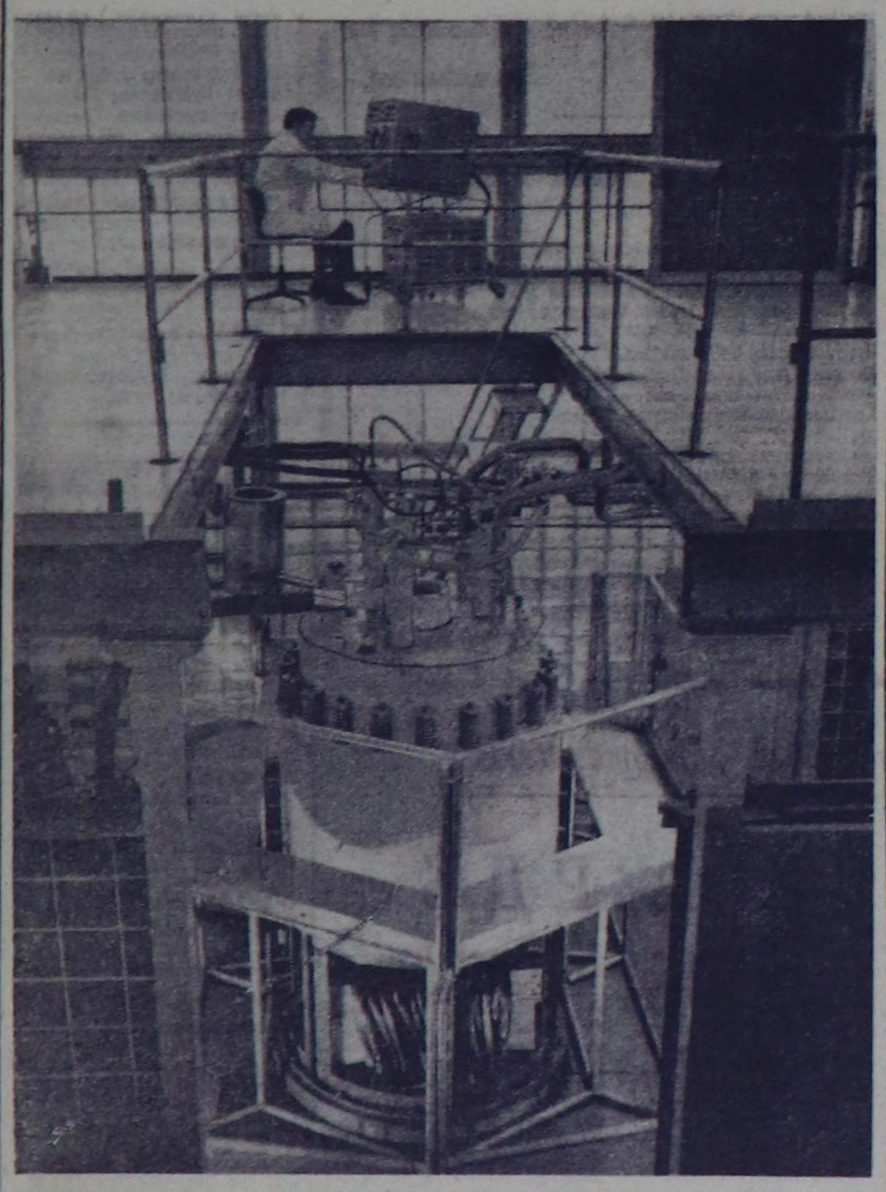

Сөөлгү чылдарда үлетпүр технологтуг үүлдерни шингээдип ап эгелээн, бларының хемчээлдерин «космиктиг» хемчээлдерге хамаарыштырып болур: температураза мун-мун градус изиг азы абсолюттуг тикке чоок, базыышкыны миллион-миллион атмосфера болур азы үү-даа чок куруг болуру барык-ла космоста ышкаш. Синтетиктиг алмаздарны, кедергей арыг болгаш кедергей быжыг материалдарны кылып алыры ам аная-ла хүн бүрүүнүң ажыл-хөрөө апарган.

Эртемденнер үлам бурунгаарлаан. Чижээ, ам физиктер плазманы шинчилеп турар. оон температураза он-он миллион градус изиг чедип турар болгай.

Күштүг магнит шөлүнге салган бүдүмелди шинчилеп тургаш, физиктер кончуг солун түннелдерни үндүрген. Чоокку үеге чедир-ле шинчиҳелдерни 100 болгаш 150 муң эрстед күжениглиг магнит шөлдеринге кылып турган. Ындыг күжениглиг турум шөлдөрни тургузуп турар магнит системаларын аная дамчыдыкчы материалдардан—чес азы алюминийден кылгаш, улуг энергияны ажыглап турар. 0,5 литр объёмнуг, 150 килоэрстед күжениглиг шөлду тургузарынга 3000 киловатт күчүлүг энергия херек. 250.000 эрстед күжениглиг база ындыг янзылыг тургузугну тургузар дугайында айтырыг тургустунуп кээрге, 12—14 муң киловатт күчүлүг энергия херек-тир дээрзин инженерлер санап тыпкан, ол дээрге улуг эвес хоорайның энергия четкизинин күчү-шыдалынга деннежир-дир.

Кедергей дамчыдыкчы соленоидтөрнин дузазы-биле күштүг магнит шөлдерин тургузарынга херек техниканы сөөлгү үеде кылган, ол улуг күчүлүг энергияны хереглевес болгаш 100 муң эрстед күжениглиг шөлду үндүрүп алыр арганы берип турар.

250 килоэрстед күжениглиг турум магнит шөлүн тургузарынга херек тургузугну кылырын Ленинградта Электрофизика аппаратуразының Д. В. Ефремов аттыг эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемниглери кончуг тывынгыр шиитпирлээн.

185 килоэрстед күжениглиг шөлду тургузар аная магнит системазындан болгаш 65 килоэрстед күжениглиг магнит шөлүн немей тургузар кедергей дамчыдыкчы соленоидтен тургустунган ындыг тургузугну олар кылган.

Тургузугну эдип болгаш шеңеп көрген эртемденнер биле тускай эртемниглер оон эртем болгаш конструкция талазы-биле шын кылдыр кылдынганын бадыткаан. Ол тургузуг төлевилелде көрдүнген хемчээлдер ёзугаар ажылдап турар.

ЧУРУКТА: КС-250 деп таарыштыр көшкан соленоид, ол 250 муң эрстед күжениглиг магнит шөлүн тургузуп шыдаар.

В. БОГАТЫРЕВТҮҢ фотозу.

ПМА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫНДАН

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА БОЛГАШ БИЛЧИИШКИН

СДР-ниң Революстуг Дээди төвүлелиниң Президентизи генерал Мохамед Сиад Барениң чалааныя өзугаар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Сомали Демократтыг Республикага июльдуң 8-тен 12-ге чедир аян-чоруу сомали-совет найыралдың улуг байырлалы болган. Сомалиниң улузу болгаш удуртукчуларыдаа Советтер чуртунга найыралдыг чоруун илередип, аныяк сомали күрүнеге чалбыштыг дузалап турары дээш аңаа чалбыштыг өөрүн четтириишкинин илередип, хүндүлүг совет аалчыны улуг өөрүшкү-биле уткып, хүлээп алган.

Совет-сомали найырал Африканың улустарының колониализмге болгаш империализмге удур демиселиниң аарберге үеинде үндезилеттинип тургустунган.

Совет-сомали найырал кажан сомали улустуң депшилгеҳг хөгжүлениң оруун шилип алганы 1969 чылдың революциязының соонда чаа, улам ханы утка-шынарлыг апарган. Н. В. Подгорныйның бо аян-чоруу найыралдың харылзааларын быжыглаарынга чугула салышкын болган. Ол дугайын хамыктың мурнунда ССРӘ биле СДР-ниң аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээге ат салганы хереченлеп турар. Совет-сомали кады кылган медеглелде ол Керээ «ССРЭ биле СДР-ниң аразында найыралдыг харылзаалары улам хөгжүдериниге быжыг үндезинни салып, империализмге удур, тайбың дээш, национал хосталга болгаш социал депшилге дээш кады демисежириниң хөрээнге салышкынны киирип турар» — деп, айыткан.

Ол аян-чорук үеинде Н. В. Подгорный биле сомали удуртукчуларының аразында ийи таланың харылзааларының, а ол ышкаш делегейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну база болган.

Тайбыңга ынакшылдыг политиканы чорудуп, ону улустарның найыралын болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаарынче угландырарын күзеп турарын ийи тала бадыткаан.

Ийи чурт аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганы улам калбартып, ханыладырының айтырыынче чугаалажышкыннар" үеинде улуг кичээнгей салган. Ол аныяк африк күрүнеҳнің эдээн каш үлетпүр тудугларын кылырынга, специалист кадрларны белеткээринге болгаш өске-даа талаа-биле Совет Эвилели дузалап келген болгаш дузалап-даа турар. Сомали бодунуң талазындан дашкаар үндүрер баранмарының хөй кезиин бистің чуртче чорудар. Ындыг кады ажылдажылга моон-даа соңгаар уламчылаар болгаш калбарар апаар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның бо аян-чоруунуң улуг ужур-дузазын айыткаш, «Хиддигта октобар» солун: ол дээрге, «СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеҳниң чорудуп турар леничи даштыкы политиказының чайыннанчак көргүзүү болуру» — деп, бижээн.

КОНСЕРВАТИВТИГ КҮШТЕРНИҢ КҮЖҮ КОШКААН

Чоокта чаа Японияга болгаш Канадага болгулаан парламент соңгулдалары оон-даа өске капиталистиг чуруттарда бооп турар чорукту бадыткаан: оларда политиктиг күштерниң деңзигүүрү консерваторларга аштырыглыг бооп турар.

Японияның эрге-чагыргазын сөөлгү чэрби чылда тудуп келген либерал-демократтыг партия соңгукчуларының 40 хуудан куду бадылаашкыын алган. Оон түннелинде ук партия сес мандаттарны оскунгаш, парламентниң үстүкү палатазынга хөй кезии болур эргени оскунган (амгы үеде ол оон 252 олудунуң 126-зын ээлеп турар). Оон-биле кады оппозистиг чөөн партиялар — социалистиг, коммунистиг болгаш комэйто дээр партиялар — ол палатада боттарының төлөөлекчилерин 13 хижиге көвүдеткен.

Консерваторларның чазааның иштики болгаш даштыкыдаа политиказының дыка хөй угланышкынылга соңгукчуларшың таарышпайн турары соңгулда түннелдериндеп көстүп турар. Ында эң ылаңгыя национал даштыкы политиканың тодаргай угланышкыны чок боон турар. Ол ышкаш экономика талазы-биле бергедээшкиннериң улам улгадышкының шинтпирлээрни олар бодавайн турар. Япон солунар ол соңгулданың түннелдерин чуруттың чагырыкчы партиязының аштырышкыны кылдыр көрүп турар.

Канадага ээлчег чок парламент соңгулдазы либералдыг партияның идеелдиг тиилелгези-биле доозулган. Ол партия оон мурнунда эрге-чагырганы тудуп-даа турган болза, парламентиге олуттарың хөй кезин ээлевейн турган. Соңгукчуларның хөй кезии П. Трюдонуң соңгулда мурнунуң программазыг, а ол ышкаш Канаданың АКШ-тың экономиктиг хамаарылгазын эвээжедиринче угланган даштыкы политиказын деткээшин бадыткаандар. Ол политика чуруттың бот-догуинкашкының быжыглаарынче, янзы-бүрү күрүнелер-биле, оларның иштинде Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа социалистиг чуруттар-биле аныктыг харылзааларны калбартырынче угланган бооп турар.

Соңгулда мурнунуң кампаниязынга экономиктиг айтырыглар хол черни ээлеп турган. Канада амгы үеде өскедаа капиталистиг чуруттар ышкаш, база-ла экономика талазы-биле бергедээшкинге таваржып турар. Өртек-үениң дендин улгатканы чонуң аммыдырал деңнелинге бак салдарны чедирип турар. Чүгле чаңгыс чыл иштинде аҳы-чем аймааның өртектери 18 хуу улгаткан. Чуттта ажыл чоктарының саны дыка көвүдээн (олар аныяктар оргузунда 10 хуу чедип турар).

Консерваторлар болуунуң соңгулда мурнунуң программазынга экономиктиг бергедээшкиннериң аар чүүгүн чүгле ажылчы чонларга чуй каар кылдыр идип үнүргеннер. Ынчазарга либералдыг партия экономиктиг хөгжүлдеин орталандырарының эдээн каш хемчеглерин алыр деп аазаш, чонуң чедимес кезектериниң байдалын эжиждип, улуг-улуг монополиларның ажык-кончаазындан алыр үндүрүг-дадывырларны улгаттырарын көрүп турган.

Консерватив тиг партия ол соңгулдага 11 депутат мандадын оскунган. Чаа демократтыг партия 15 депутат олудун чидиргеп. Соңгулда мурнунда ол партия парламентиниң 31 олудун ээлеп турган. Либералдыг партия олуттарының хөй кезиин (264-түү 141-ин) бодунга алган. Ынчангаш ам консерваттыг партия мурнунда кылып турганы ышкаш, либералдарның аазаан чүүлдерин хөрек кырынга боттандырарынга шаптыктаар эрге чок апарганнар.

ФРАНЦУЗ-БАРЫЫН-ГЕРМАН КОНСУЛЬТАЦИЯЛАР

Бонига ийи хүн дургузунда Францияның болгаш ГФР-ниң чазактарының аразында ээлчеглиг политиктиг консультация болган. Ол ужуражышкының онза чүүлү болза, ийи чуруттың төлөөлерин күрүнеҳ чаа удуртукчулары — президент В. Жискар д"Эстэн биле канцлер Г. Шмидттің баштап келгени болур. Беседаларының кол-ла темазы амгы үеде Европаның Экономиктиг бөлүглениишкининиң (ЕЭБ) таваржып турары ханы кризиси болган.

Барыын Европаның тос күрүнезинин ол бөлүглениишкини «Юманите» солуунуң айтып турары-биле алырга, «экономиканың бүгү валаларын, социал амыдыралдың болгаш харылзааларының бүгү чүүлдерин шуптузун хаара туткан» аар-берге кризисте таваржып турар.

Ол чуруттарга болгаш харын-даа бүгү капиталистиг чуруттарга өртек-үениң уланна ханылап турар улгадышкыны кол согуг бооп турар. Чижээ, өртек-үне улгадышкыны эн-не куду деңнелдиг дээн ГФР-ге ол эрткен чылдың бо-ла үеизде турганындан 7 хуу ажа берген. ЕЭБ-ниң киржиччизи өске чуруттарда ол оон-даа бедик.

Барыын Европаның капиталистиг чуруттарында энергия кризиниң уржуктары ам-даа узуктаттынмаан. «Тостуң» кежигүннери акша-саң-хөө талазы-биле бергедээшкинге амдаа таваржышпаан турар. Чиг-эттиг алыр чери болгаш продукцияны сайгарары дээш удур-дедир демисел улам күштелип турар. Эң ылаңгыя Италия экономика талазы-биле улуг бергедээшкинге таваржып турар. Англияның киржир хевирин өскертири дээш чүткүвүшаан. Бо бүгү ЕЭБ-ге төөрүлдөлерниң шыңгыыраарын болгаш ында месилдежиишкинин күштелдирип турар.

Президент Жискар д"Эстэн биле канцлер Шмидттің аразында болган беседаларының нинти утка-шынары шак ындыг хевирлиг болган. Оон-биле чергелештир ийи чуруттың кол-кол министрлериниң аразында чугаалажышкыннар база болгулаан.

Боннга болган түннел парлаага конференциязында канцлер Г. Шмидт «чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле санал-оналдың калбаа-биле дүгжүшкүнүүн» дугайын чугаалаан-даа болза, ужуражышкын үеинде кандыг-даа тодаргай шиитпир хүлээп алдынмаан. Ужуражышкынның киржиччилери «экономика талазы-биле чогумчалыг чорукту чедип алыр» болгаш «өртек-үениң улгадышкынынга удур демисежир» төлөөде, каттышкан күжениишкини кылырынче чүткүлүн илереткеннер.

Европаның экономиктиг бөлүглениишкининиң кежигүү чуруттарның аразында чөрүлдөлерниң ханылаашкының соксадын шыдаар кандыг хемчеглер француз-барыын-герман чугаалажышкыннар үеинде алдынганыл дээрзи чоокку айларда көстүп кээр ужурлуг.

Сорунналының дыңнатканы-биле алырга, француз президент-биле барыын-герман канцлер айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле нинти-европа төөрүлел хуралының айтырыгларынче улуг кичээнгей салганнар. Европага тайбыңны болгаш айыл чок чорукту магадылаар ужурлуг ол төөрүлел хуралды дүрген-не доозары дээш шимчээшкининиң дыка хөй чуруттарда улам күштелип турары-биле ол тема онза чугула бооп турар.

Г. СКОБЛЕВ,
Н. ЛАПИЦКИЙ,
Ю. БОРИСОВ.
(СЭТА).

Д. Кендалл: дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкынның дугайында

НЬЮ-ЙОРК, июль 13. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтің болгаш АКШ-тың Президентизи Р. Никсонуң аразында дээди деңнелге эрткен үшкү ужуражышкын болза ылап-ла чедишкин болган болгаш бистің чуруттарывыс күрүнелер аразының харылзаазының чаа үе-чадазынга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының база бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң үе-чадазынга киргеш чедип алган деп-шилгеҳ илередип турар деп, америк-совет садыг-экономиктиг өөрүлелдің баштаар чериниң даргаларының бирээзи, америк «Пепсико» деп улуг компанияның президентизи Д. Кендалл медеглээн.

Бистің чуруттарывыстың удуртукчулары бистің улуг чуруттарывыстың аразына харылзааларга дүшкүүрлүг чорукту чавырылдарының чорудуушкуну боттанган турарын чедип ап турар деп СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында ол чугаалаан.

Дээди деңнелге совет-америк ужуражышкынның тодаргай түннелинге хамааржыр чүүл болза, күрүнелериниң ийи улуг ажылдакчызы боттарының аразында тургустуна берген эки харылзааны деткип турары онза чугула болуп турарындыр деп Д. Кендалл уламчылаан. Дээди деңнелге доктаамал эрттирип турар ужуражышкыннар бистің чуруттарывыстың аразында харылзааларны доктаамал хөгжүдеринге болгаш экижиҳдериниге дузалап турар.

«Москвага ужуражышкын бүтпээн, кандыг-бир «онза» документилерге ат салышкыны болбаан» деп бистің чуруттаста чамдык ажылдакчыларның бадыткаашкыннары-биле шуут чөшпээрешпейн турар мен деп, Д. Кендалл медеглээн. Бирээде, ындыг документилерге ат салган, чижээ, чер алаавга ядролуг шенелдерлер кылырын кызыгаарлаар болгаш стратегтиг чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле хемчеглер дугайында документилерге ат салган. Ийиде, мен сенсация талалакчызы эвес мен, чыл саныда-ла «онза» документилерге ат салыры албан эвес деп бодап турар мен. Харылзааларның бүгү комплекизин экижиҳдериниң үндезинин тургузуп турар бистің чуруттарывыстың аразында хол дугуржулгага Л. И. Брежневтің болгаш Р. Никсонуң аразында бирги, ийиги ужуражышкын үеинде-ле ат салган болгай. Ам чугула чүүл болза ат салган документилерни күүседиринче болгаш амыдыралга боттандырарынче күжениишкиннерни угландырары болур, ону кылып-даа турар харын.

Сөөлгү үеде кайгамчык улуг депшилгени кылган деп чүвени көрүп тур мен. Ындыг болурдаа ужурлуг. Бистің чуруттарывыс садыглажышкынны хөгжүдер улуг аргаларлыг. Совет Эвилели доктаамал бурунгаар шимчээшкинде: оон үлетпүрүүнүң бүгү адырлары кайгамчык дүрген темп-биле хөгжүвүшаан, продукция бүдүрери улгадып, совет улустуң амыдырал деңнели бедип, оларының садып алыр аргазы дыка өзүп турар. Ол дугайын силерниң кайгамчыктыг чуруттарга хөй удаа чорук кылып чорааш көрүп, бүзүрээн мен.

АКШ-та-даа, ССРЭ-де-даа технология бедик деңнелде, бо талазы-биле чедишкиннер солчулгазы кайы-даа талага ажыктыг бооп турар. Чижээ, Совет Эвилели күчүлүг гидроэлектростанциялар тударынга хөйну чедип алган, бо талазы-биле кады ажылдажылганы калбартыр болза ол чүгле бистің чуруттарывыска эвес, харын өске-даа улустарга ажыктыг болур ийик.

Деңнелге эргелиг, бот-бодун дорамчылашпас байдалга үндезилээш, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында садыг харылзаазын хөгжүдерин көрүп турар садыг реформазының дугайында хоолу төлевилелин конгресске дүргеп-биле чүүлдүзүнүн көөрү чугула деп, Д. Кендалл чугаалаан.

Мээң бодап турарым-биле алырга, бистің чуруттарывыстың аразында садыглаашкынны хөгжүдериң саададыры — эки эвес чүүл болур. Сенатор Джексон демократтыг партиядан президентиге кандидат болур чүткүлүнге политиктиг капитал ажылдап алыр оралдажышкын кылгаш, буурап дүшкен, чүге дээрге, өске чуруттбиле, ылаңгыя Совет Эвилели-биле харылзааларны баксырадып болбас. Амгы үеде сенатор Джексонуң кылып турар чүүлдерин ап көөрге, ол президент болурунга белеткенипдаа албаан, болуп-даа шыдаас, оон чорудуп турар политиказы үндезинин-биле частырыглыг болуп турары илдең апарган.

Америк улустуң оон иштинде садыгжы кижилериниң шуут хөй кезии ССРЭ-биле садыглажышкынны калбартыры дээш туржуп турар деп чүвени бодумнуң таламдан демдеглексеп тур мен.

Д. Кендаллдың бодалып өзугаар алырга, Совет Эвилели болгаш Каттышкан Штаттар садыглакчы улуг чуруттар аная ырак эвес болуп турар. Бир эвес АКШ болгаш ССРЭ ханы харылзааларны тудар болза ким-даа дайын эгелээрин дидинмес болгаш Чер бөмбүрээзинге тайбың турар дээрзинге бүзүреп турар мен деп ол чугаалаан.

«Совет-америк харылзаалар чорудуушкунун чогумчударынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтің кайгамчык улуг ролюн Д. Кендалл демдеглээн. Оон чугаалааны болза: Чиңгине секретарь Л. И. Брежнев өөрүшкү-мацнайлыг интеллигент кижи, баштак-чазым-даа аажок, ажык болгаш шынчы характерлиг. Оон ажылгыр аргазы кезээде мени кайгадып келген. Совет Эвилели ышкаш шак ындыг улуг чуртту, оон иштики болгаш даштыкы политиказын удуртпушаан, Л. И. Брежнев совет-америк харылзааларже улуг кичээнгейни угландырып, конгрессменнер-биле, хөй-нинти болгаш политиктиг ажылдакчылар-биле, саныгжылар-биле доктаамал ужуражып турар. Ол, бодунуң хостуг шак үеизиниң улуг кезиин бо талаже угландырып турар деп чүвени ылап билир мен. Л. И. Брежнев бистің мурнувуста турар бүгү айтырларны ханы болгаш эки билир кижи. Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң улустары бистің ийи чуруттарывыстың төөгүлүг үеизинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Леонид Ильич Брежнев ышкаш, шак ындыг кижиниң ажылдап турарынга аас-кежиктиг болур ужурлуг деп санап турар мен».

ГФР. Барыын Германияның тараачыннары монополияларның болгаш улуг-улуг чер эзлериниң холгаарлаашкынынга удур, «Ниити рынокту» чер талазы-биле политиказынга удур демиселди чорудуп турар. Чуруттың кадзз ажыл-агыйында бичии болгаш ортуман ажыл-агыйлар үргүлчү хоозурап, капиталистерниң улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң ажык-кончаазы көвүдеп турар. «Унзере цайт» солуннуң бижээниби-биле алырга, амгы үеде хүннүң-не 200 фермер-тараачыннар монополияларчың холгаарлаашкынынга таваржып, хоозурап турар.

ЧУРУКТА: ГФР-ниң бүгү-ле черлериндеп тараачыннар Дортмундунуң «Вестфален-Халле» залынга чыылгаш, митинг кылып турары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Совет Тыванын 30 чыл оюнга

МӨҢГҮННЕЛЧЕК МӨҢГҮН-ТАЙГА

САМОЛЕДУВУС сыннарның бединиче чүткүдүп-ле ор. Сактырга, шапкын хемниң агымы-биле адаанашкан катер-даа ышкаш. Каш дакпыр ханаланчак херимпер дег кәрә сыныр, сүүрлер төнду. Сүүреш бажы беш адыр дег көстүр өөлгү ак баштыг кожагар кылаш кылдыр эрте дүштү. Олурган хөлгевис ол сыннарның мәәс ийин куду алды, хаактаан кижи дег, оожум кылыйтып бадыпты. Хем эринде бичии суурлар көстүп эртти. Эзи чорувуста, меңгилер кеткен Мөңгүн-Тайга хол-даа чеде бээр чыгыы чоок көзүлду. Чаражы-даа аажок тайга-дыр, шынап-ла, кылыннадыр мөңгүн кудуп бадырыйан ышкаш де!

Самолёттан үнүп турувуста, чечектер түткүлаан, ак-як хөлеңнерлиг, кызыл-кызыл галстуктарлыг пионерлер чогаалчыларны үткүп алды. Холдарывыста даглыг орааның чаагай чыттыг чечектери келди.

МУГУР-АКСЫ суурда районуң Культура бажыңына чогаалчылар-биле ужуражылга эгелээн. Аңаа район төвүнүң, «Малчын» колхозтуң ажыл-ишчилери чыылган. Ужуражылганы СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң ийги секретары К. Д. Моңгуш ажыдып тура, республиканың чамдык районнарында Совет Тываның 30 чылынга турааскааткан тыва литература неделязының эгелээнин дыңнадып, районнуң ажыл-ишчилериңе чамдык чедишкинерине база доктааган. Ылангыя «Малчын» колхоз бирги чартык чылда күрүнеге эт, дүк садарының планнарын ажыр күүсеткеш, чарышка тиилекчи болган. Дүк кыргылазы, чайлаглаашкын ажылы чоруп турар.

Чогаалчылар бөлүүнүң удуртукчузу Салим Сүрүн-оолга сөс берди. Ол тыва чечен чогаалдың хөгжүлдезин тодаргай чугаалап, бодунуң шүлүктерин номчуп берген. Юрий Күнзегеш, Виктор Сагаан-оол чогаалчы оруун, лириктиг шүлүктерин чонга сонуургатты.

Маңаа солун айтырыглар хөй болган. Ужуражылга кежээнинің киржикчилериниң — чогаалга ынак кижилериниң үнелеллери дыңнаан бис.

Район төвү-биле «Малчын» колхозтуң төвү тутчу берген. Мында чаа чуртталга бажыңнарын, делгем столоваяны, ортумак школаны, эмнелгени, магазиннери, чунар-бажыңны туткан. Ам электри станциязының, 10 орунлуг гостиницаның, интернаттың тудугларын кылып турар.

Мугур-Аксыдан үнген ырак болгаш берге орук «Мөген-Бүрен» колхозче углаткан. Тарбаганнар көзүлүлээр делгемнер. Даг-ла даг, базык-ла базык. Мындыг берге оруктарга өөрөнген бистиң човаачывыс Ногаан-оолдуң кадыр-берттерни эртир долган орарын көөрге, чаңчыхканы кайгамчык.

У ДАВАЛИДА «Мөген-Бүрен» колхозтуң Тоолайтыда № 2 хойжу бригадазынга чеде бердивис. Колхозтуң малчыннары хой кыргаан тур. Бригадир Дарын-Базыр Чүгүүр-оол бригадада 16 кодан хой барын дыңнаатты, 4 мүң 780 баш хойну кыргаан. Ам 3790 баш хураганы база кыргыыр ужурлуг. Бо бригада-да үүс баш хойдан 89 хураганы менди алгаш, районда бригадалар аразының чарыжынга бирги черни алган. Малчыннар Намы Моңгун-оол, Иргит Чамый, Иргит Херлин үүс башка онаштыр 95—102 хураганны алган.

Ужуражылга эгелээр мурнуда колхозтуң мүрнакчы, хоочун кижилери-биле чогаалчылар ужуражып, чугаалажып турдулар. Хөй чылдарда сарлык кадарган, Ленин орденниг Михаил Көженің уруглары колхозта мүрнакчы малчыннар: Көже Бора-кыс үүс хойдан 90 хураганны, а Көже Өшкү-Саар — 98 хураганны менди өстүргей.

Чогаалчылар-биле ужуражыр дээш, Тоолайтының, Шегетейниң малчыннары, сарлыкчылары аттыг, машиналыг кээп турган. Чогаалчылардың чугааларын, шүлүктерин олар улуг кичээнгейлиг дыңнап, ыны-бүрү айтырыгларны салып, соруктуу-биле саналдап турганнар.

«МӨГЕН-БҮРЕН» колхозтуң төвү — Кызыл-Хая суур «кызыл-хүрен» бажыңнарын чараштыр чыскаап алган көстүп келди. Даглар ужунуң көзүлдүр херилген аймы-биле тудуп каан ийи кезек сууржуган-тыр. Суурнуң артыы талазында база-ла хөргүктер эжиннен сүүр баштыг сыныр бар. Бо суурга чедир оруктар кадыр-берт. берге-ле-дир! Мындыг черни чагырып ап, чурттан турар маадырлыг-ла чон-дур ам бо!

Кежээ клубка ужуражылганы колхозта партия организациязының секретары Ховалыг Сарыг-оол ажыткан. Клуб эргелекчизи Х. Кускун-оол чогаалчыларның эң-не ырак, кыдыг-кызыгаар колхозка бир дугаарында келгенин, бүгү мөгөн-бүренчилериң оларны өөрүп, бэйырлап үткүп турарын чугаалады. Ол агиткультбригаданы удуртун, тыва чогаалчыларның шүлүктерин ырак одарларда малчыннарга барын номчуп, ырлап берип турар бис дээш, бодунуң шүлүктерин номчулу. Комсомол райкомунуң бирги секретары Салчак Кержек-оол аныяктарының мал ажылынче чоруп турарынга чогаалчылар база үлүүн киирерин, ашыяк хойжулар дугайында шүлүктерден бижиирин күзеди.

Эртенинде кадыр-берт Мөген-Бүренин ерү хаптывис. Ооң моөп чыдар шапкын суун кашдаа катап кештивис. Чечек-чиңнер-биле чалгыла берген көстүп келди. Кырында калбак-калбак доштар, демги Комбу Айыаттың ак-демир пашта хайындыргаш, соодуя каан сүдүүнүң оремези дег, буузук-бузук, кылын апарыгдаан көстүп чүдыр. Хөл ортузунда даглар бар. Оларны хөлдүң хиндин дээр чүве-дир оң! Кыжын машиналыг чоруп турган, хемчээрге, хөлдүң узуну 27 км, дооразы 13 км болган дижир чорду. Оозагай түүлү чүл? Балык-биле байлак хөл-дүр. Чараш хөл-дүр. Мөңгүн-Тайганың бизеңнери мында көстүп, чуруп турган ышкаш, чуруттунуп тургулаар-дыр. Күзүн, чазын, кыжын оваарымчалыг болбааже хоржок: болап эрткен өөр чылгы, кезек чүүмелер ойлуп кире берген-даа дижир. Алыс хеме-херектелгиг улус болза, ооң хиндиктериниң бирээзинге-ле бир кодан маадыг аал чайлап-даа болур.

Мөңгүннелчек баштарлыг сыныр чурту — Мөңгүн-Тайганың арыг-чаагай агаар-бойдузуп, коргунчуг шырайлыг кашпалдарын, менгилерден ырлап баткан хемнерин, кадыр арыгыг кырлан-кырлан дагларын, ыны-бүрү чечектер үнген, согуналыг делгемнерни чедир бижиири берге-дир.

* * *

Чогаалчылардың мөңгүн-тайгажылар-биле 13 кезек черге муң джыт кижи киржикчилиг ужуражылгалары чеди хүн үргүлүлээн. Улуг-даа бичиидаа номчукчуларының биличиниг шыырааш, урап-чечен, солун, чогаалдар дээш бедик негелделиин эскерген бис. Бо ужуражылгаларның ачызында мөңгүн-тайгажылар биле чогаалчыларның наймаалы, харылзаазы бызыккан. Кадыг-дошкун бойдустуг черниң кижилериниң чаартыкчы, маадырлыг ажыл-ижин, беш чылдың планнарын ажыр күүседир нэмг күзелдиин эскерген бис. Күш-ажылды тергиин үнелээр чон мында Мөңгүн-Тайгаадыр.

Ондар ОХЕМЧИК,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: Кызыл-Хая суурга ужуражылга үези. Ю. Күнзегеш бодунуң шүлүктерин номчуп тур.

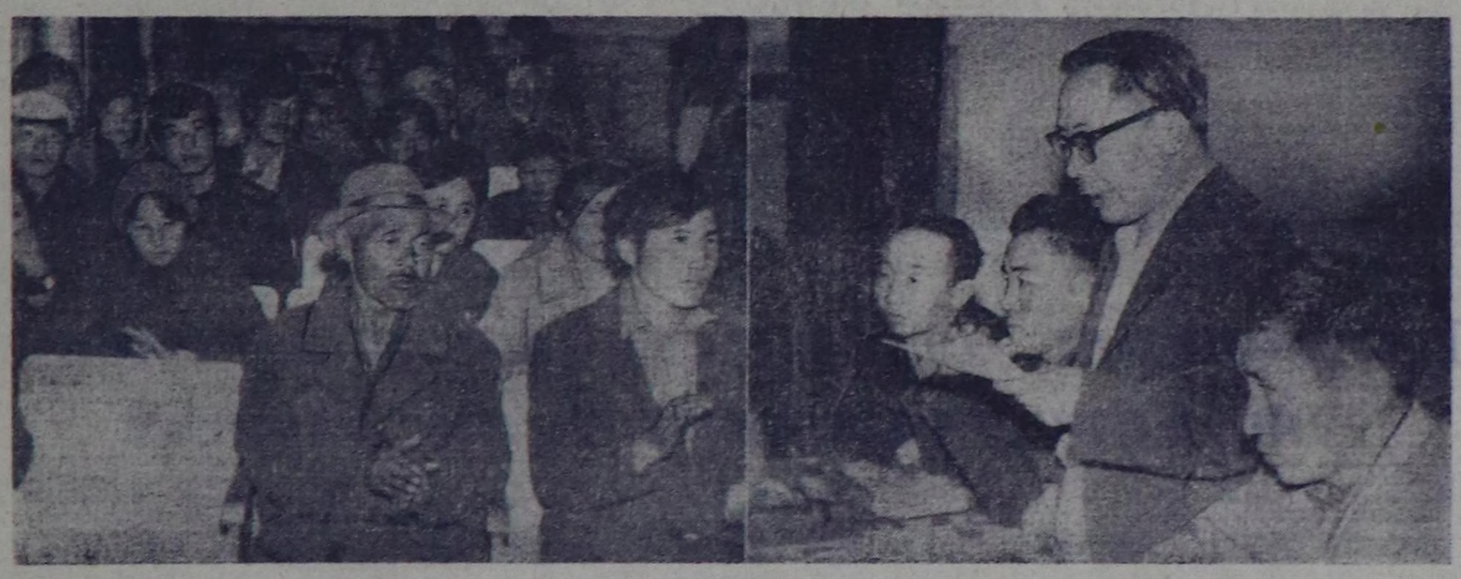

МӨГЕН-БҮРЕН

Кызыра дег даштар ажыр шуран чыдар
Кадыр, кашпал Мөген-Бүрен уну-биле
Хорлуу калай салгакчызы, чазы малчын
Конгаржаптар азынче халдып ор бис.
Меңгилерден тайлып баткан хемнин унун
Беш-даа катап эжиндирип келтивис ол:
Човаачывыс эрес болгаш артемниг-дир —
Човаысче дамыы суг-даа чаштаттады.
Алдыы, үстүү Ыймаатылар арызынга.
Аспатынып акеын орта дыштангылаан.
Ковүктелип, моөп чыдар садрыгларны —
Хөөретпес мен — чалгынныг дег кешкилээн бис.
Удур көрген — хөрже үнген одуруг-дур.
Уруг эжи шак, ол арттын ыңдында оол:
«Күржаангылаан ажа бээр мен. Үткүп ал!» дээн
Бүштүг чагаа бижээн боор деп бодап чордум.
Өөрүмүг кеөрүмге, ала бичии;
Оруг оскаан өскергейден чалданган дег.
Кайыже-даа углаптарга, кайгамчыктыг:
Хая шиглей чүткүп орар ораи болду.
Кызыл-Хая одуруунче чоктаптывыс.
Кым-даа ыыт чок — чүрек сиилээр кадыр болду.
Улуг арттын шыпшынын тепкеш, куду көрген —
Уруум бергу — доөун ак өг көстүп турду.
Өгден улус бисти кайтаан. Халадра
Өшкү, хоо катай оъттаан кадарчыже
Топтан көрүп турарымга, ана хензиг —
Довук боттуг ус-куш ышкаш бараанналды.
Кымзан, чүге чажыраныл, бодап чордум:
«Кыстын чүрээн билир эрдер чурттаар чер-дир.
Мөнге чалыы амыдырал мөге дөзү —
«Мөген-Бүрен» күдээзи боор салым бар бе?»

Юрий КҮНЗЕГЕШ.

* * *

Саадак арттын кыры-биле ужуп ордум...
Чайынныг ак Мөңгүн-Тайга көстүп келдин.
Мөнге менги оранынга бараалгалыр
Бөдүүн сөстүг шүлүүм болап эгеледим.
Күзээн черге будум бастым, көрүп тур мен.
Хүннүн чырыы мында черле кедергей-дир.
Хүрен-кызыл шырайлар бо дүшчүп келди.
Хүлүмзүрээн эолдек, чымчаа кайгамчык-тыр.
Буурул даглар хайда чогул, көрүп чордум,
Мунгак азы ширпин ышкаш болур чүве,
Маңаа келгеш, даглар санай көөрүмге,
Баштак, хөглүг оолдар ышкаш сергек-тирлер.
Мугур хемнин шулуражын дыңнаарымга,
Буян ырын ырлап чыткан ышкаш болду.
Каргы хемнин дыттарынче көөрүмге,
Кайгал эрес-маадырлар дег сагындырды.
Менги хептиг Мөңгүн-Тайга, бөлзарымга,
Кадыг, бергэ чаяаттынган күзээ-дир сен.
Беш-адырны сүлделеңген Ак-Баштыг[1].
Каттыраннап, чаңнап турар келин-дир сен.

[1] Каргы-хемде бедик даг. Бажында ак баштардан болу бүткен беш-адыр бар.

В. САГААН-ООЛ.

ДӨРТТЭЭН ШҮЛҮКТЕР

I.

Быстын чүрээн чолум катаап, билип алдым.
Кес чок олаг өскээни дег, сеткил хаңды.
Кылын доштa шугладыпкан дамырак дег,
Көзүлбес бол, мени ырлап чораан-дыр сен.

II.

Чурттаан назы узун-даа бол,
Кылган чүүлү эвээш болза — чылдар хоозун
Чуртка өргөн минута-даа
Кызыгаар чок ынакылдын илерели.

III.

Эки сеткил кежик тарыыр үреэни боop.
Кижилерниң илегелин шынаыдар.
Эрес-омак чүрекке ыр чуртталгавын
Гимнизи боop мөнгежиреп болаарар.

IV.

«Дыннап өөрен — билиг алыр чаран ол» — деп.
Дыка-ла шын чагын чорлун, эргим аттай.
Улус чонум чагыг-сүме сөстериден
Угаан кирип, медерелим быжыгып ор.

Х. КУСКУН-ООЛ.

Тарыкчылар маргылдаазы

РЯЗАНЬ. (СЭТА-ның корр. А. Трофимов). Механизатор - тарыкчыларның Бүгү-эвилел маргылдаазының түгүн моөң-биле алды удаа кедүрген. Рязаньда дуржулга станциязының шелүнге эрткен маргылдаага бүгү эвилелдешиен республикалардан 55 тиилекчи, ол ышкаш кедээге транторлар, андазыннар, моторлар берип турар заводтарның төлээленчилери келген.

К-700, ДТ-75, МТЗ-50 транторларны ажылдаарынга ыяк белетизэн турган. Маргылдааның киржикчилеринге ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы Л. И. Хитрун, кедээ ажыл-агый болгаш белетиелдер ажылчыннарының, албан-хаакчыларының профэвилел ТК-ның даргазы И. Ф. Шкуратов, Рязань облкууспомнуң даргазы А. Т. Макаров байыр чёдирген.

Югославиядан келген механизаторлар конкурстан дашкаар ол маргылдаага база киришкен.

Маргылдааның тулган чемпиону атты, алдын медальды Кыргыз ССР-де «Джанги-Джер» совхозтуң тракторизи Александр Вакнер чаалап алган. Мөңгүн медальды Эстонияда «Суй-слепа» деп колхозтуң херээжен тракторизи Элле Мюйр алган. Аңаа херээжен трактористериң чемпиону атты база тывыскан. Үшкү черни маргылдаа эрткен шелдүң эзэи Иван Полозков, Казах ССР-де Чөөн-Казахстан областың Кирова аттыг совхозунуң механизатору Малгаждаф Акумбаев олар үлешкен.

Аныяк тарыкчыларның чемпиону атты Гомель областа «Тиилелге» колхозтуң механизатору Александр Масиальчук алган, Паша Ангелина аттыг шаңналды Красноярск крайда «Красноозерский» совхозтуң херээжен тракторизи Екатерина Карваненге тывыскан. Эң аныяк механизаторга шаңналды «Алдын андазынчык» деп шаңналды база тывыскан. Маргылдааның киржикчилериниң хөй кезиин УАЧД-ниң медальдары-биле шаңнаан.

Команда аайы-биле бирги үш черни РСФСР-ниң, Эстониянның, Белоруссияның командалары алган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — **«Сылдысчыгаш».** Дамчыдылга. 18.30—**«Пага болгаш эдельвейс».** Уругларга фильм. 19.05— Телемедээлер. 19.20—**«Хем ол чарыындан кудээлер».** Телефильм. 20.00 —**«Мал чеми — хуннуң чугула айтырыы».** Дамчыдылга. 20.30—**«Найгамчыктыг, малчаалыг делегейде».** Телефильм. 21.10— Телемедээлер. 21.20 —Чарлаллар, реклама. 21.25 —22.55—**«Коргуш чокка».** Урап-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«100 хуу нейлон»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Рам биле Шиам»** (2 сериязы) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Фикс деп ыт»** (Киночыныды) 9.20, 10.50, **«Аныяк назын»** 12.20, 13.55, 15.30, **«Пан Воктуң кудазы»** 17.05, 18.55, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Капрон четкилер»** 12.00, **«Аныяктар шуурганныгда»** 16.40 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«Хаа дувунде шыгжамыр»** 15.00, **«Куда тангозу»** 16.40, 18.20, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: **«Арзылаң болгаш Лео»** (чыынды кино) 16.30, **«Коврүглер»** 18.00, 20.00 шактарда.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазы

ТЫВАНЫҢ КОМАНДАЗЫ БИРГИ ЧЕРДЕ

Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының XII спартакиадазы июль 12-13-14 хүннериниде Кызыл хоорайга болуп эрткен. Бо улуг маргылдаага Тыва, Якут АССР-лериниң, Даг-Алтай, Хакас автономнуг областарының, Иркутск областың Усть-Ордa бурят национал округунуң шилиндек командалары киришкен.

Тыва хүреш. Тываның мөгелери спорттуң бо хевириниг мергежилдиин көргүскеш, ССРЭ-ниң спорт мастери Михаил Оюн (56 кг), РСФСР-ниң спорт мастери Шогжал Хүлер-оол (64 кг), Василий Базыр-Тараа (72 кг), РСФСР-ниң спорт мастери Доспай Найдан-оол (аар дедзиге) национал спорттуң хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазының чемпиону болганнар.

Тыва хүреште бистиң командавыс бирги черни эзэлээн, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналын алган. Ийгизин—Якут АССР-ниң, үшкүзүн—Усть-Орданың мөгелери эзэлээн.

Бурят хүреш. Бо хүрешке шаңналдыг черни алыр дээш мөгелериң арызынга спортчу демисел шыңгыы болган. Ылаңгыя Тываның, Якутиянның, Усть-Орданың төлээлери баштайгы салыгларда өскелерден ылгалып турган. Тываның мөгелери ССРЭ-ниң спорт мастерлери Федор Ондар (60 кг), Ооржак Чадамба (70 кг) олар чедишкиниг хүрешкеш, спартакиаданың чемпиону атты чедип алганнар. 82 килограмм чедир дедзиге Владимир Васильев, аар дедзиге Маңгрий Адамов (ийилээ Усть-Ордa) бирги черни эзэлээн.

Ийити команда талазы-биле Тываның төлээлери бирги черни алган. Ийиги шаңналга Усть-Орданың, үшкүзүнге Якутияның төлээлери төлептиг болган.

Ча адары. Спартакиаданың ийиги хүнүнде Тываның командазынга баштайгы бир санны ча адыгжылары эккелгеи. Бистиң эр, херээжен, эзээди оолдар, уругларывыстың төлээлекчилери киришкеш хевирлеринге тиилелгеиэ чедип алгаш, команда аайы-биле бирги черни алган. Эр улустан Владимир Сырат чемпион болган. Ча адарының талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастери бистиң төлээлекчивис Ранса Тутатчикова 30 метрге кеглен болгаш кара адарыга кымчыдаа мурнунга киирбейн, бүүрелдиг тиилелгеиэ чедип алган. Спорттуң бо хевириниг чоокта чаа мергежээн Зина Ондар ийиги түңнелди көргүскеш, Якут адыгжы Ф. Иванова үшкү черде болган. Бистиң эзээди оглувус Олег Кол биле кызывыс Тамара Севилбаа өөрүнден эң хөй санны алгаш, чемпион болганнар.

Якут халыш. Ийити бирги черни ЯАССР-ниң спортчулары, ийигизинге бистиң командавыс, үшкү черге Хакасының спортчулары үнгеи. Спорттуң бо хевириниг чеди кижи спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткеш. Оларның аразында бистиң үш халыкчыларывыс эзтер Шишов, Шутов, Макаров база бар.

Шой көдүрери. Шой көдүрериниң маргылдааларын кичээнгейлиг көөрге, онза солун. Көдүрүкчүлерниң аразында кандыг шырак кижилер чок дээр. Чижээлээрге, ССРЭ-ниң спорт мастери 82 кг чедир дедзиглиг Юрий Шишигин (ЯАССР) 32 кг шойну дыш чок чаңгыс холдан 94 катап көдүргеи.

Команда аайы-биле бирги черге Даг-Алтай автономнуг областың командазы үнгеи. Тыва АССР-ниң шой көдүрүкчүлери ийиги черни эзэлээн. Хакасының төлээлекчилери үш дугаар болган.

Маргылдаалар төнгеи сөөлүнде тыва хүрешке спартакиаданың тулган чемпионун өлеердири-биле 32 мөгени хүреңгирген. Усть-Ордa национал округунуң мөгези, спартакиаданың он ийи дакпыр чемпиону, спорт мастери Маңгрий Адамов шүүлгеш, тулган чемпион болган. Тываның төлээзи Доспай Найдан-оол үзүүрлевиккеи.

Спорттуң национал хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының XII спартакиадазынга Тыва АССР-ниң командазы бирги черни алгаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаңында Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилгиир кубогу, I чергениң диплому-биле шаңнаткан. Ийиги черни Якут АССР, үшкүзүн—Усть-Орданың командалары эзэлээн.

Спартакиаданың программазында киргеи спорттуң бүгү хевирлеринге бирги черни алганнарга 1974 чылда национал спорттуң хевирлеринге Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазының чемпиону атты тывыскан. Ол ышкаш оларга РСФСР-ниң спорт комитединиң бирги чергениң дипломун база өртектиг белектерин берген.

Спартакиадага шылгараан спортчуларга, хоочуннарга облрофчөвүлелдиң, эки тура спорт чиитилелериниң, солуннар редакцияларының тускай шаңналдарын тывыскан.

Т. ХЕРТЕК.
О. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талдан) Якут халыш үезинде; спартакиаданың хубогун Тыва АССР-ниң төлээзи Д. Найдан-оолдуң хүлээп алганы (ортузунда); ча адарынга спартакиаданың чемпиону Владимир Сырат өөру-биле кады (солагай талазында).

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллазинин 23-54, карыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 803.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының талазы-биле өргелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00577.